

*Erich Mistrík*

# *P o j m y*

<i>1. Pojmy používané v multikultúrnej výchove</i>	<i>35</i>
<i>2. Kultúra - subkultúra - - osvojenie si kultúry (enkulturácia)</i>	<i>36</i>
<i>3. Kultúrna identita - spolužitie kultúr - - prijatie kultúry (akulturácia)</i>	<i>39</i>
<i>4. Multikulturalizmus - kultúrny konflikt</i>	<i>42</i>
<i>5. Predsudok</i>	<i>48</i>
<i>6. Stereotyp</i>	<i>49</i>
<i>7. Rasizmus</i>	<i>53</i>
<i>8. Diskriminácia - rovnosť príležitostí</i>	<i>54</i>
<i>9. Stručný slovník multikultúrnej výchovy</i>	<i>59</i>

2



# 1. Pojmy používané v multikultúrnej výchove

## Úvod

Multikultúrna výchova pracuje s viacerými pojmami, s ktorými sa žiaci stretávajú aj v bežnom živote alebo v médiách. Pre rozvoj medzikultúrneho porozumenia je dôležité rozumieť ich obsahu, aby sa nezamieňali s inými, alebo aby sa nepoužívali povrchno a nepresne, ako je to časté v médiách. Nasledujúcimi aktivitami môže učiteľ viesť žiakov a žiačky k používaniu základných termínov multikultúrnej výchovy, ktoré im pomôžu pochopiť multikultúrne procesy. Pomocou termínov preberaných v tejto kapitole budú môcť žiaci zmysluplne a vecne vypovedať o vzťahoch medzi kultúrami a budú schopní pomenovať jednak kultúrne konflikty vo svojom okolí, ako aj možnosti dosahovania medzikultúrneho porozumenia.

Vymedzenia jednotlivých pojmov môžete využiť priamo na hodine, aj keď v prvom rade sú určené ako pomôcka pre učiteľov.

Pokiaľ o svojich žiakoch viete, že majú osobnú skúsenosť s niektorým fenoménom multikulturalizmu, ktorému sa venuje táto kapitola, odporúčame túto skúsenosť v príhodný čas využiť v aktivitách.

**Kognitívne ciele** aktivít v tejto kapitole sú rozvíjať chápanie procesov fungovania kultúry a medzikultúrnej komunikácie a porozumieť slovám a pojmom, ktoré sa používajú v multikultúrnej výchove.

**Afektívne ciele** aktivít sú podporovať empatické schopnosti voči neznámym kultúram, rozvíjať tolerantné postoje žiakov k druhým kultúram a podnecovať reflexiu vlastných postojov k druhým kultúram.

## Štruktúra kapitoly

Kapitola sa člení podľa hlavných pojmov, ktoré sa využívajú v multikultúrnej výchove. Vo výučbe odporúčame postupovať tak, ako nasledujú jednotlivé pojmy v tejto kapitole. Tiež je však možné kedykoľvek vybrať a prezentovať žiakom niektoré z nich. Komplexný pohľad na jednotlivé aspekty multikulturalizmu však žiak získa, keď porozumie všetkým tu preberaným pojmom.

Časti o jednotlivých pojmoch sa vnútorne členia na:

- krátke zdôvodnenie, **prečo** sa treba venovať danému pojmu;
- **aktivitu** – čiže ciele, metódy, vymedzenie času a postup práce s ukážkou, aktivity, ktoré pomáhajú pochopiť pojem;
- otázky a **úlohy**;
- **ukážku**, pomocou ktorej sa pojem rozoberá, a jej **interpretáciu**;
- pomôcky pre učiteľa – **vymedzenie** preberaných pojmov.

Kapitola v závere obsahuje stručný **slovník** pojmov, s ktorými sa možno stretnúť v literatúre o multikulturalizme a pri multikultúrnej výchove, ako aj odporúčanú literatúru pre učiteľov na hlbšie pochopenie jednotlivých pojmov.

## 2. Kultúra – subkultúra – osvojenie si kultúry (enkulturácia)

V každodennom živote vyslovujeme veľké množstvo odlišných predstáv o tom, čo je kultúra. Preto je dôležité začať pochopením samotného pojmu kultúra – ako aj procesov osvojovania si kultúry (pojem enkulturácia).

### > Cieľová skupina

Žiaci posledných ročníkov základných škôl a žiaci stredných škôl

### > Metódy

Práca v skupinách, prezentácia práce a následná riadená diskusia

### > Čas

45 – 90 minút: závisí od hĺbky prezentácie práce v skupinách a od otázok, ktoré sformulujeme na diskusiu  
Aktivita je vhodná na hodiny estetickej výchovy, dejepisu, slovenského jazyka a literatúry, náuky o spoločnosti, spoločensko-vedného seminára, občianskej výchovy, etickej výchovy.

### Postup

1. Žiakov a žiačky rozdeľte na skupiny, maximálny počet tvorí štyria žiaci v jednej skupine.
2. Stručne uveďte definíciu kultúry – pomôžte si definíciami v závere kapitoly. Dajte si záležať na tom, aby ste k jej jednotlivým zložkám uvádzali príklady, a to z akejkoľvek kultúry, najlepšie z tých, ktoré reprezentujú žiaci v triede.
3. Polovici skupín žiakov pridajte jednu z dnes aktuálnych subkultúr (každý skupine inú) – vyberte buď také, prejavy ktoré ste v triede zaznamenali, alebo také, ktoré si žiaci sami vyberú. Druhej polovici skupín pridajte niektorú z veľkých národných kultúr, napr. židovská, rómska, anglická, maďarská a podobne. Mala by byť medzi nimi aj slovenská, alebo tá kultúra, ku ktorej patrí väčšina žiakov v triede.
4. Rozdajte skupinám veľké papiere a zadajte žiakom úlohu: „Nájdite a napíšte **viditeľné prejavy správania, rituály, symboly, predmety a inštitúcie**, ktoré považujete za charakteristické pre kultúru pridelenú vašej skupine.“
5. Vyzvite žiakov, aby prezentovali výsledky práce v skupinách. Ak nevyjde čas na všetky skupiny, zabezpečte, aby svoju prácu prezentovala minimálne jedna skupina so subkultúrou a minimálne jedna s národnou kultúrou.
6. Počas prezentácií požiadajte žiakov, aby reflektovali štruktúry a spôsoby fungovania kultúry:
  - Sú vami nájdené znaky skutočne typické pre danú kultúru? Pre všetkých jej nositeľov? Prečo sa niektoré kultúry správajú inak, využívajú iné predmety a symboly? Ako možno tieto kultúry ďalej členiť?
  - Ktoré z prejavov správania (rituály, predmety, symboly, inštitúcie) z vašej kultúry by sa podľa vás nemohli objaviť v druhej kultúre? – Nad touto otázkou by sa mali zamyslieť všetky skupiny. Pravdepodobne budú prichádzať na to, ako sa niektoré prejavy objavujú v rôznych kultúrach.

- Ktoré zložky kultúry ste sledovali? – Pri diskusii o tejto otázke pravdepodobne dospejete k tomu, že žiaci uvažovali o oblečení, strave, sviatkoch, symboloch, umení a podobne. Pokúste sa v diskusii klasifikovať nimi uvedené znaky a prejavy a preniesť ich do podobných oblastí a zapisujte ich na tabuľu alebo na veľký papier. Cieľom je systematizovať poznanie a chápanie kultúry, jej zložiek, vzťahov medzi nimi, ich fungovania. Schému „Kultúra ako ľadovec“ využite na inšpiráciu a na rozšírenie porozumenia toho, čo všetko tvorí súčasť kultúry.
  - Ktoré z týchto zložiek môžeme priamo pozorovať a ktoré si môžeme len domýšľať na základe viditeľných prejavov správania? – V diskusii vedte žiakov a žiačky k uvedomeniu si, že niektoré časti kultúry sú skryté, aj keď môžu byť pre dané spoločenstvo veľmi charakteristické.
7. Požiadajte žiakov, aby reflektovali prácu v skupinách:
- Prečo bola vaša práca ťažká/ľahká?
  - Čo rozhodovalo o tom, že ste niektoré zo znakov vašej kultúry prisúdili práve jej?
  - Môžete povedať, že ste našli „typické“ znaky vašej kultúry?

Nasledujúce otázky a úlohy slúžia na prehĺbenie chápania kultúry a na reflexiu vlastnej kultúry žiakov. Využijete ich aj na to, aby reflektovali procesy enkulturácie, cez ktoré prešli či prechádzajú. Rozvíjajte aj ich vlastné uvažovanie o prejavoch rôznych kultúr v ich okolí.

### Otázky na reflexiu práce

- Čo bránilo dohode v skupinách, alebo čo podporovalo dohodu?
- Líšilo sa vaše chápanie kultúry v rámci skupiny? Ak áno, v čom sa líšilo?

### Úlohy na reflexiu vlastnej kultúry žiakov

- Ktoré z vami nájdených znakov rôznych kultúr platia aj na vás? Prečo?
- V čom sa odlišujete od ľudí z týchto kultúr? Prečo?
- V čom sa odlišujete vy medzi sebou? Prečo? Čo z týchto odlišností je prejavom odlišnej kultúry?
- V čom by sa odlišoval váš spolužiak, ak by pochádzal napr. z Vietnamu (Albánska, Francúzska a pod. – výber krajiny je vhodné prispôbiť tak, aby daná kultúra v triede nebola reprezentovaná, no aby žiaci mali o nej už aspoň základné informácie).
- Ako by ste mu vysvetlili niektoré prejavy našej kultúry? (vyberte niektoré deťom všeobecne známe, napr. veľkonočnú šibačku) Takýmto spôsobom môžete žiakov motivovať aj k tomu, aby zistili rôzne súvislosti svojej vlastnej kultúry, ktoré nepoznajú alebo si neuvedomujú.
- V čom by ste sa mu museli prispôbiť? V čom by sa musel on prispôbiť vám?
- Ktoré zo svojich zvláštností by si mohol zachovať a nás by to nerušilo? Ktoré z našich zvláštností by ho asi nerušili?

### Úlohy na reflexiu vlastnej enkulturácie

- Akým spôsobom ste si osvojili vašu kultúru? Od rodičov? Od súrodencov? Od priateľov a spolužiakov? Z médií?
- Ako by ste opísali jednotlivé vplyvy – čo ste si z ktorej strany osvojili?

## uvedomujeme si ich

dráma  
ľudový tanec

výtvarné umenie  
klasická hudba

literatúra  
populárna hudba

hry  
jedlo

oblečenie

## neuvedomujeme si ich

predstava o slušnosti  
predstavy o výchove  
vzťahy k zvieratám  
definícia hriechu  
predstava o vodcovstve  
predstava o čistote  
prístupy k riešeniu problémov  
roly vo vzťahu k veku, pohlaviu, sociálnemu zaradeniu, povolaniu, príbuzenstvu a pod.

predstava o krásne  
dedičské pravidlá  
vzťahy vo vzťahoch nadriadenosti/podriadenosti  
praktiky dvorenia  
pracovné tempo  
vzťahy závislosti  
predstava o spôsobe zmeny statusu  
podstata priateľstva  
mimika  
vzory konverzácie v rôznych sociálnych kontextoch  
preferencia pre súťaživosť alebo kooperáciu

predstavy o krásne  
kozmológia  
pracovné motívy  
predstava o spravodlivosti  
vzory rozhodovania v skupine  
predstava o chorobe  
jazyk tela  
vymedzenie duševnej choroby  
členenie času  
predstava o budúcnosti  
predstava o adolescencii  
atď.

## Definície

### Kultúra

- Kultúra je súhrn ľudských činností, predmetov, hodnôt, ideí a inštitúcií, ktoré sú vlastné určitému spoločenstvu. Generácie si ich neodovzdávajú prostredníctvom genetického kódu, ale vo výchove. Nie je to príroda, ale môžu to byť prírodné predmety vtiahnuté do činnosti človeka.
- Kultúra umožňuje človeku, aby sa predošlé skúsenosti generácií odovzdávali sociálnym učením. Nemusí opätovne skúšať to, čo predošlé generácie vyskúšali.
- Kultúra obsahuje **predmety** (napr. umelecké diela), **znaky a symboly** (napr. písmo, gestá, štátny znak), **hodnoty** (napr. pravdivosť), **zvyky** (napr. veľkonočná šibačka), **inštitúcie** (napr. monogamné manželstvo alebo výtvarná galéria), **rituály** (napr. podanie ruky) a iné činnosti charakteristické pre konkrétnu spoločnosť. Preto je kultúra:
  - a) kognitívnym systémom, teda systémom informácií a vedomostí o svete;
  - b) symbolickým systémom, teda systémom znakov, ktoré zaznamenávajú obsahy ľudského vedomia;
  - c) činnostným systémom, teda súhrmom činností istého spoločenstva, ktoré toto spoločenstvo vykonáva seba vlastným spôsobom;
  - d) inštitucionálnym systémom, teda systémom inštitúcií spoločenstva.
- Kultúra vzniká a mení sa v každodennej činnosti človeka (napr. spôsob prípravy jedla).
- Funguje ako regulátor každodennej činnosti (napr. otvorenie dverí žene), aj ako norma na vnímanie sveta (napr. polyteistické náboženstvo).
- Funkcie kultúry:
  - a) prostredníctvom kultúry človek chápe svet a vyjadruje obsah svojho vedomia;
  - b) prostredníctvom odovzdávania kultúry sa zachováva spoločenstvo do budúcnosti;
  - c) prostredníctvom kultúry sa spoločenstvo integruje;
  - d) pomocou kultúry sa spoločenstvo odlišuje od iných.
- Prejavuje sa v správaní ľudí, v spôsobe myslenia a v projektoch ďalšej činnosti.
- Kultúra sa člení na viaceré vrstiev. Mocensky a početne najsilnejšia spoločenská skupina vytvára dominantnú kultúru, ktorej významy a formy sa presadzujú v celej spoločnosti – napr. kultúra strednej triedy. Oproti nej niekedy vznikajú alternatívne kultúry, ktoré odmietajú dominantnú, alebo protestujú; niekedy sa nazývajú aj subkultúry – napr. punková subkultúra. Na okrajoch spoločnosti prežíva konzervatívna kultúra (jej nositeľmi sú tie skupiny, ktoré v spoločnosti dožívajú z minulosti), ako aj marginálna kultúra (kultúra marginalizovaných skupín, bezdomovcov, kriminálneho podsvetia a podobne).
- Kultúra sa odlišuje od **civilizácie**, čo je označenie pre stupeň vývoja spoločnosti, keď časť obyvateľstva žije v mestách, kde je relatívne rozvinutá technológia (adekvátne historickej etape) a priestor už je do značnej miery urbanizovaný – teda neexistujú len roztrúsené sídla, ale mestá. Prvé civilizácie vznikli v staroveku, napr. indické mesto Harappa alebo údolie Nílu a Eufratu s Tigrisom s rozvinutými vodovodmi, urbanisticky budovanými mestami, rozvinutou organizáciou riadenia spoločnosti. V bežnom jazyku sa niekedy termín civilizácia zamieňa s termínom kultúra.

### Subkultúra

- Ide o kultúru menšinovej skupiny alebo sociálnej vrstvy, prevažne mládeže (napr. cyberpunk, rastafariáni...)
- Obsahuje predmety, pohľad na svet, symboly, a často je charakteristická svojím obliekaním, jazykom. Zvyčajne býva ohraničená na určitý priestor.
- Vzniká ako vzbura alebo odpor proti dominantnej kultúre strednej vrstvy v určitej krajine. Kritizovanie a odmietanie patrí k hlavným spôsobom sebaujadrenia jej príslušníkov. Kritika sa môže prejavovať slovne, ale aj životným štýlom, obliekaním, hudbou a podobne (napr. skinhedi, kultúra gotíkov).
- Funguje ako svieži spôsob vyjadrenia tých obsahov psychiky, ktoré nedostávajú vo väčšinovej kultúre priestor. Spochybňuje zaužívané normy a spôsoby správania, prináša do spoločnosti nové pohľady na svet. Častokrát sa po čase stávajú jej diela súčasťou dominantnej kultúry – napríklad hudba hip hopu.

### Enkultúrácia (osvojenie kultúry)

- Ide o proces, v ktorom si osvojujeme kultúru svojich rodičov a učíme sa jej rozumieť. Učíme sa jesť príborom, chápeme význam zdvihnutia klobúka pri stretnutí.
- Zahŕňa postupné chápanie kultúrnych znakov, rituálov a postupné osvojovanie si spôsobov správania a hodnotových hierarchií. Dieťa sa učí, že má pozdraviť staršieho človeka.
- Prebieha v procese výchovy a učenia – v rodine, v partnerských skupinách, škole a prostredníctvom médií na základe pozorovania, nasledovania vzorov – aj v procese poslúchania príkazov a odporúčaní.
- Do puberty si enkultúráciu nevedomujeme. V puberte prichádza vzbura proti kultúre rodičov, enkultúrácia prebieha väčšinou v rovesníckych skupinách. Začínáme si jasne uvedomovať, čo z kultúry rodičov chceme prebrať a čo nie.
- Prejavuje sa hlavne ako osvojovanie si spôsobov správania starších generácií.

# 3. Kultúrna identita – spolužitie kultúr – prijatie kultúry (akulturácia)

Medzikultúrna spolupráca aj porozumenie vyrastajú z vedomia vlastnej kultúrnej identity a z chápania procesov, ako kultúry vedľa seba nažívajú. Spolunažívanie prináša so sebou preberanie hodnôt z inej kultúry, preto je pre rozvinutie multikultúrnej výchovy dôležité pochopenie vlastnej kultúrnej identity a procesov, ktoré vo vzťahoch medzi príslušníkmi rôznych kultúr prebiehajú.

## > Cieľová skupina

Žiaci posledných ročníkov základných škôl a žiaci stredných škôl

## > Metódy

Obsahová analýza textu, diskusia

## > Čas

45 minút

Aktivita je vhodná na hodiny občianskej výchovy, náuky o spoločnosti, slovenského jazyka a literatúry, dejepisu, estetickéj výchovy, etickej výchovy.

## Postup

Na vysvetlenie pojmov kultúrna identita, spolužitie kultúr, prijatie kultúry (akulturácia) máte možnosť využiť dve ukážky:

- ak pracujete s **mladšími žiakmi**, využite prvú ukážku – časť z knihy *Sinuhet*. Text vznikol približne 2000 rokov pr. n. l. v starovekom Egypte;
- ak pracujete so **staršími žiakmi** na strednej škole, využite druhú ukážku – časť z rozhovoru so Slavomírom Ondrejovičom, riaditeľom Jazykovedného ústavu L. Štúra Slovenskej akadémie vied.

## Interpretácia ukážok:

V knihe *Sinuhet* sa odvíja príbeh vysokopostaveného šľachtica, ktorý žije blízko faraóna, ale po jeho zavraždení sprisahancami musí ujsť do zahraničia. Úryvok hovorí o tom, ako cestou stretol beduínov, neegyptské kočovné kmene, s ktorými cestuje na sever. Pri cestovaní s nimi s prekvapením sleduje ich život a uvedomuje si odlišnosť svojho doterajšieho života od ich zvykov.

V rozhovore so **S. Ondrejovičom** hovorí autor o slovenskej kultúrnej identite, o spolužití slovenskej kultúry s inými (napr. s americkou) a o akulturácii iných Slovákov. Na príklade jazyka hovorí o konkrétnych procesoch premien v slovenskej kultúrnej identite a opisuje jej formovanie:

- zo slovanskej kultúry v ranom stredoveku;
- v spolužití slovenskej a iných kultúr (anglická, americká, maďarská, česká, poľská, ukrajinská, rakúska);
- na základe akulturácie, čiže vo vzájomnom preberaní výsledkov týchto kultúr;
- pod vplyvom profesií (poľnohospodárstvo, správa) a náboženstva na jazyk;
- pod vplyvom migrácie Slovákov do iných krajín.

Slovenskú kultúrnu identitu vidí autor ako proces, nie ako nemený stav. Spolužitie rôznych jazykov chápe ako prirodzený proces a zdôvodňuje, že akulturácia bola aj bude v tomto procese vždy

prítomná. Preto tvrdí, že je veľmi ťažké hovoriť o „čistej“ podobe kultúry (jazyka).

## Postup pri práci so staroegyptským textom *Sinuhet*

- Žiaci si v skupinách alebo vo dvojiciach prečítajú text. Vnímame ho ako celok, aby sme uchoptili jeho poslanstvo.
- Vyzvite žiakov, aby si v prečítanom texte podčiarkli kľúčové slová: *spomínať, omínali ma, nezvyčajne ťažká, jednotvárne, so záujmom, život, vedeli, netúžil, nestaral, nemali, nestavali, udivovalo, radšej*.
- Hľadajte so žiakmi súvislosti medzi kľúčovými slovami a vyčleňujte z nich tie, ktoré hovoria o Sinuhetovom vnímaní cudzej kultúry.
  - Ktoré veci mu boli nezvyčajné?
  - Ako si postupne všímal zvyky beduínov?
- Nechajte žiakov usudzovať, ako asi žil Sinuhet doma, v Egypte.
  - Akú mal stravu?
  - O čo sa Sinuhet a ďalší Egypťania asi starali, čo bolo pre nich dôležité oproti beduínom?
- Hľadajte spolu so žiakmi podobné kontrasty v súčasnom svete – konfrontujte svet a každodenný život žiakov s každodenným životom na iných svetadieloch alebo v iných krajinách, o ktorých žiaci vedia.

Nasledujúce otázky a úlohy slúžia na ďalšie pochopenie staroegyptského textu *Sinuhet*, na prehĺbenie chápania kultúrnej identity a akulturácie, ako aj na reflexiu vlastnej kultúrnej identity žiakov. Využijeme ich aj na rozvoj vlastného uvažovania žiakov o podobných procesoch v ich každodennom živote.

## Otázky na reflexiu textu

- Prečo Sinuhetovi pripadali zvyky beduínov zvláštne?
- Čo slúžilo Sinuhetovi na odlíšenie svojho života od života beduínov?

## Úlohy na reflexiu vlastnej kultúrnej identity žiakov

- Ako sa váš život odlišuje od života ľudí v inej krajine – uvažujte o svojom obliekaní, trávení dňa alebo voľného času, spôsobe rozprávania a podobne.

## Úlohy na pochopenie súčasných procesov akulturácie

- Môžeme sa v niečom poučiť, ak ideme do zahraničia? Môžeme sa niečo naučiť od cudzincov u nás? Ak áno, čo napríklad? Čo by sme si nemali od nich osvojiť? Prečo?
- Ako sa otvorené hranice a možnosť cestovania prejavujú vo vašom okolí?

## Postup pri práci s rozhovorom so **S. Ondrejovičom** *Jazyk*

*žije s nami a pre nás*

- Žiaci si v skupinách alebo vo dvojiciach prečítajú text, aby uchoptili jeho poslanstvo.
- Vyzvite žiakov, aby si v prečítanom texte podčiarkli slová: *identita, odlišnosť, diverzita, integrácia, komunikácia, „čistý“, národný, vplyv, pretvoriť, prijať, systémová zmena, absorbovať*.
- Požiadajte žiakov, aby hľadali súvislosti medzi kľúčovými slovami a vyčlenili z nich tie, ktoré hovoria o konkrétnych procesoch

akulturácie (kultúrnych premien) – vplyv, „čistý jazyk“, prijať, systémová zmena, absorbovať.

4. Hľadajte spolu konkrétne príklady na kultúrne procesy, ktoré sa skrývajú za touto skupinou kľúčových slov.
5. Hľadajte podobné procesy v iných oblastiach kultúrnej tvorby, napríklad v móde, v umeleckej literatúre, v premenách novín a inde.

Nasledujúce otázky a úlohy slúžia na ďalšie pochopenie textu rozhovoru so S. Ondrejovičom, na prehĺbenie chápania kultúrnej identity a akulturácie, ako aj na reflexiu vlastnej kultúrnej identity žiakov.

#### Otázky na reflexiu textu

- Nájdite v texte rôzne spôsoby ovplyvňovania slovenčiny inými jazykmi.
- Aké vyjadrenia by mal uvedený text obsahovať, ak by autor chcel poukazovať na nadradenosť slovenskej kultúry voči iným kultúram? Doplnite ich do textu.
- Predstavte si, že by ste mali text napísať tak, aby bol rasistický. Čo by ste do neho doplnili?
- Ktoré vety by sme z textu museli vypustiť, ak by sme predpokladali, že slovenčina sa vyvíjala samostatne a je „čistým“ jazykom?

#### Úlohy na reflexiu vlastnej kultúrnej identity žiakov

- S ktorými názormi autora nesúhlasíte a prečo?
- Je slovenčina súčasťou vašej kultúrnej identity? Prečo áno? Prečo nie?
- Prepíšte celý text alebo jeho časti optikou Američana alebo Nemca.

#### Úlohy na pochopenie súčasných procesov akulturácie

- Ktorá z noriem súčasnej spisovnej slovenčiny spomaľuje písanie sms-iek a chatovanie?
- Ktoré slová v slangu súčasnej mládeže pravdepodobne pochádzajú z cudzích jazykov a z ktorých?
- Hľadajte v názvoch obchodov vo vašom okolí termíny z cudzích jazykov a zistite v slovníkoch ich pôvodný význam. Ako by vyzerali tieto názvy, keby ste použili „čisto“ slovenské termíny?
- Sledujte reč starších ľudí v okolí a zapisujte si výrazy, ktoré sa dnes bežne nepoužívajú. Rozprávajte sa so staršími ľuďmi o významoch týchto slov. Zistite, prečo sa dnes už nepoužívajú.

## Definície

### Kultúrna identita

- Ide o komplexnú predstavu, ktorú si vytvára o sebe jednotlivec alebo skupina ľudí (napr. slovenská kultúrna identita, kultúrna identita Židov, kultúrna identita subkultúry hip hop).
- Obsahuje hlavné hodnoty jednotlivca alebo skupiny ľudí a sebahodnotenie, predstavy o vlastnej kultúrnej tradícii, určitú predstavu o svojej budúcnosti. Vymedzuje hranice kultúry spoločenstva.
- Vzniká vtedy, ak sa človek alebo skupina potrebujú odlíšiť od iných ľudí. Je produktom stretnutia dvoch alebo viacerých kultúr. Procesy vzniku kultúrnej identity: a) z množstva hodnôt, vlastností a predmetov si človek vyčlení niektoré a tie uzná za svoje (napr. slovenské čipky); b) človek odmietne niektoré hodnoty alebo artefakty ako cudzie (napr. pravcových skínov stmeluje odmietanie tolerance voči iným rasám).
- Funguje ako nástroj na stmelenie spoločenstva alebo ako nástroj na odlíšenie od iných ľudí.
- Prejavuje sa presvedčením, postojmi, zvykmi a správaním (životný štýl, oblečenie, reč a podobne).

### Spolužitie kultúr

- Ide o situáciu, keď kultúry existujú vedľa seba v rovnakom čase a priestore bez vzájomného konfliktu (spolužitie pravoslávnych a rímskokatolíckych kresťanov na východnom Slovensku).
- Obsahom tohto spolužitia je medzikultúrna komunikácia, v ktorej si ľudia vymieňajú svoje myšlienky, hodnoty, predmety. Vzájomne ovplyvňujú svoje kultúry – tento proces nazývame akulturácia (napr. guláš v slovenskej aj maďarskej kultúre).
- Vzniká vtedy, keď sa vedľa seba ocitnú odlišné kultúry. Spolužitie môže prirodzene vzniknúť, môže byť násilne vynútené alebo aj násilne prerušené.
- Funguje ako výmena ideí, symbolov, predmetov v každodennej ľudskej činnosti. Táto výmena môže vzniknúť a zaniknúť prirodzene, alebo ju organizujú riadiace špičky, môže byť aj násilná (napr. zápas o chrámy na východnom Slovensku v 90. rokoch dvadsiateho storočia).
- Prejavuje sa veľmi pestrými spôsobmi každodennej komunikácie členov odlišných kultúr.

### Akulturácia (prijatie kultúry)

- Ide o premenu niektozej z kultúr, ktoré jestvujú vedľa seba. Napríklad Vietnami na Slovensku si osvojujú slovenské pravidlá bontónu. Príslušníci jednej kultúry si osvojujú inú kultúru.
- Obsahom akulturácie je vzájomné preberanie výsledkov kultúrnej tvorby (napr. Vietnami prestanú nosiť svoj tradičný odev a obliekajú sa podľa francúzskej módy).
- Vzniká v dôsledku kontaktu príslušníkov odlišných kultúr (napr. prisťahovaním skupiny Albáncov do SR).
- Funguje vo viacerých etapách, ktoré sú často súbežné: a) kontakt a konfrontácia kultúr (napr. maďarské dieťa nastúpi do slovenskej základnej školy); b) interpretácia a prijatie výsledkov druhej kultúry (učí sa slovenský jazyk); c) modifikácia vlastnej kultúrnej tvorby (prvky slovenčiny začleňuje do svojho materinského jazyka).
- Prejavuje sa zmenami v správaní, odbúravaním pôvodných zvykov a prijímaním nových zvykov, preberaním vonkajších znakov druhej kultúry. Ruka v ruke s týmito vonkajšími znakmi ide často preberanie jej hodnôt.



## Sinuhet

Išiel som peši a na nosidlá na pleciah otrokov som mohol iba spomínať. Sandále z hrubej kože ma omínali, šat z hrubého ľanového plátna mi odieral plecيا, na hlave ma tlačila nezvyčajne ťažká a hrubá prikrývka. Jedol som jačmenné posúchy, upečené večer a na druhý deň už tvrdé, k nim prinajlepšom kúštik cibule. Pil som vlažnú vodu a ináč mlieko od kráv, dakedy aj od kôz alebo od oslíc. Bolo to jednotvárne ako vyprahnutá step, po ktorej sme putovali, bolo to únavné ako ťahanie pieskových saní. Stále to však bolo lepšie ako padnúť za obeť sekere alebo dýke sprisahancov.

Takisto spoločnosť týchto úbohých beduínov bola pre mňa lepšia ako osamelosť v prvých dňoch úteku. Náčelník mi preukazoval pozornosť a úctu. Nechal ma ísť po svojej pravej ruke, prvému mi vždy podal jedlo, neodmeriaval mi vodu. Keď po týždňoch cesty, v predvečer splnu, dal zabiť ovcu, venoval mi z nej pečienku, na ktorú mal sám právo. Daroval mi tiež vejár z pštrosích pier, ktorým som odháňal od tváre muchy, čo sprevádzali stádo. Jeho synovia boli stále v mojej blízkosti, aby splnili každé moje želanie. Nijaké som však nemal.

So záujmom som pozoroval život mojich nových spoločníkov. Zdatní chlapi šli vpredu, ostatní po stranách stáda. Občas daktorí odchádzali, aby ulovili zajaca alebo vtáka; ich luky a šípy neboli však zväčša úspešné. Zato vedeli šikovne používať kamene s ostrou hranou, ktorými odrezávali z oviec vlnu alebo im podrezávali krk. Ženy vedeli stiahnuť kožu zo zabitých zvierat bez toho, aby ju poškodili, takže mohla slúžiť ako mech na vodu. Usilovná a vytrvalá bola aj mládež, ktorá trením dreva o drevo zažíhala oheň, čo bola dlhá a namáhavá práca. Mladší sa správali úctivo k starším a všetci rozprávali málo.

Nikto z tých ľudí netúžil vlastniť kamenný dom, ani záhradu s tónistými stromami a voňavými kvetmi, s jazierkom uprostred. Nikto z nich sa nestaral o to, aby si včas postavil hrobku. Nemali posvätné zvieratá, ani nestavali chrámy. Kľaňali sa len osamelým balvanom a slnku.

Najväčšmi ma však udivovalo, že netúžili žiť pod blahodarným žezlom egyptského kráľa. Radšej sa potulovali so svojou biedou po stepi.

Zdroj: Sinuhet. Prerozprával V. Zamarovský. Bratislava: Mladé letá 1987, s. 28 - 29.

## Jazyk žije s nami a pre nás

**Rozhovor so Slavomírom Ondrejovičom,  
riaditeľom Jazykovedného ústavu E. Štúra Slovenskej akadémie vied.**

■ Je teda slovenčina životaschopná a môže ovplyvniť aj veľké jazyky?

Slovenčinu za životaschopnú treba považovať už aj preto, že vedela reagovať na všetky zmeny a vplyvy i udalosti, ktoré ju čakali na priamych cestách i križovatkách dejín. (...) A či slovenčina môže ovplyvniť aj veľké jazyky? Nemajme príliš veľké oči. Spomeňme si však, ako slovenčina (spolu s inými slovanskými jazykmi) ovplyvnila okolité jazyky, napr. maďarčinu, ktorá prebrala základnú kresťanskú, poľnohospodársku a správnu lexiku, no aj češtinu, ktorá takisto absorbovala viacero slovenských výpožičiek, v dejinách to bola aj poľština, ukrajinčina, sčasti aj rakúština. Ale k tomuto konštatovaniu

je nevyhnutné dodať, že zo všetkých (týchto aj mnohých ďalších) jazykov ťažila aj slovenčina.

■ Počítače a elektronické médiá sú nevyhnutnou súčasťou komunikácie, no na druhej strane vedú k ochudobňovaniu jazyka. (...) Ako vidíte budúcnosť jazyka v týchto médiách?

Naozaj to tak vyzerá a možno je to aj pravda, že sme priamymi svedkami splošťovania a ochudobňovania jazykov v niektorých sférach komunikácie. (...) Utvára sa nová, akási technologická, dosť nehumánna forma angličtiny, ktorá sa iba málo kryje s jestvujúcimi etnickými varietami angličtiny – anglickou, americkou, austrálskou, kanadskou, indickou,

karibskou a inými. Mohli by sme sa domnievať, že je to vlastne daň angličtiny za to, že je najhorúcejším kandidátom na svetový jazyk. Pokiaľ ide o slovenčinu a iné jazyky, platí, že pri SMS-kovaní, blogovaní, mailovaní sa naozaj nestretáme so zložitejšou syntaxou, niekde sa redukuje aj tvaroslovie. ... Aj vtedy, keď nastúpil telefón či telegraf, vznikali vážne obavy, že tieto vynálezy budú mať nedozerné dôsledky na jazykovú komunikáciu. Ale nestalo sa toho v tomto smere veľa, lebo takúto simplifikáciu zakaždým vyvažovali sily a potencie iných sfér, kde bola vždy obvyklá rafinovanejšia a sofistikovanejšia komunikácia a tá tam (napríklad v umeleckej sfére) aj zostala v zásade zachovaná.

Zdroj: Jazyk žije s nami a pre nás. In: Knižná revue, 15, č. 16 - 17, 3. 8. 2005, s. 12.

## 4. Multikulturalizmus – kultúrny konflikt

Pojem *multikulturalizmus* je kľúčový pre multikultúrnu výchovu, pretože on označuje procesy vzájomného prieniku a spolupráce mnohých kultúr. Bez rozvinutia multikulturalizmu by nevznikla multikultúrna výchova. Ak by však kultúry nežili vedľa seba pokojne, nebola by multikultúrna výchova potrebná – preto je pri jej rozvíjaní dôležité objasniť aj pojem *kultúrneho konfliktu*.

### > Cieľová skupina

Žiaci posledných ročníkov základných škôl  
a žiaci stredných škôl

### > Metódy

Tvorba mentálnej mapy, prípadne obsahová analýza a významová interpretácia textu

### > Čas

45 minút

Aktivita je vhodná na hodinu náuky o spoločnosti, spoločensko-vedného seminára, občianskej výchovy, etickej výchovy.

### Postup

Pri práci s pojmami multikulturalizmus a kultúrny konflikt využite ukážku z knihy Güntera Grassa *Mé století*. Ak pracujete so staršími žiakmi a žiačkami strednej školy, môžete na ďalšej hodine rozvinúť diskusiu s druhou ukážkou *Aké je náboženstvo Únie?*

### Aktivita s prvou ukážkou *Mé století*:

#### A. Motivácia

1. Žiaci si v skupinách alebo vo dvojiciach prečítajú ukážku z knihy G. Grassa.

**Interpretácia ukážky:** Text *Mé století* je imaginárnou výpoveďou policajta z Rostocku (bývalá Nemecká demokratická republika), ktorý má v roku 1993 (krátko po zjednotení Nemecka) udržiavať poriadok a zastavovať rasisticky motivované útoky pravicových extrémistov na cudzincov usadzujúcich sa v meste. Tvrdí, že policajti sú proti týmto útokom bezmocní, avšak zároveň registruje, že obyvateľstvu v konečnom dôsledku tieto útoky vyhovujú, pretože radoví obyvatelia mesta majú z cudzincov obavy.

2. V krátkosti vedte so žiačkami a žiakmi rozhovor o texte. Najprv spolu so žiakmi opíšte jednotlivé charakteristiky multikultúrnej situácie, ktorá v Rostocku vznikla:

- *usadzovanie cudzincov (černosí, Vietnamci)*  
- *ich žiadosti o priznanie azylu,*  
- *rast pravicového extrémizmu, otvorené konflikty,*  
- *úloha polície a štátnych orgánov v tejto situácii,*  
- *hodnotenie situácie z pohľadu rôznych zúčastnených.*

Cieľom diskusie je naznačiť zložitú multikultúrnu situáciu, ukázať, že existujú rôzne prístupy k multikulturalizmu. V diskusii sa pokúste využiť aj analogickú aktuálnu situáciu zo Slovenska, prípadne z inej európskej krajiny, ak bola v poslednom čase prezentovaná v médiách.

3. Diskutujte so žiakmi o rôznych súvislostiach kultúrneho konfliktu, ktorý opisuje G. Grass – uvažujte o príčinách konfliktu, o jeho prejavoch, o možnostiach riešenia, o tom, ako rôzne sociálne skupiny vnímajú tento konflikt, ako sa na ňom zúčastňujú.

4. Ak potrebujete žiakov ešte lepšie motivovať, môžete spolu s nimi vybrať ešte inú situáciu, v ktorej sa prejavuje multikulturalizmus: napríklad jeden štát, ktorý sa označuje za imigrantský (napr. USA, Holandsko, Austrália), alebo región (napr. severovýchodné Slovensko s rôznymi národnosťami), alebo situáciu (napr. demokratické voľby v Iraku), prípadne film (napr. Sedem rokov v Tibete). Dôležité je, aby boli žiaci oboznámení s reálnymi prejavmi multikulturalizmu, aj ak ich multikulturalizmom nenažívajú.
5. Diskusiu neuzatvárajte, vhodnejšie bude, ak problémy zostanú otvorené. Otázky budú ďalej viesť žiakov k tomu, aby hľadali odpovede a riešenia otvorených problémov.

### Aktivita s druhou ukážkou *Aké je náboženstvo únie?*:

S textom môžeme pracovať podobným spôsobom, ako s textami z aktivity Kultúrna identita – vyčleníme v ňom kľúčové pojmy a s ich pomocou vedieme žiakov k chápaniu rôznych aspektov multikulturalizmu. Pretože ide o myšlienkovito náročný text, odporúčame využiť ho na Spoločenskovednom seminári u starších žiakov gymnázií.

Interpretácia ukážky: Text *Aké je náboženstvo únie?* sa obracia proti rozvoju multikulturalizmu. Cez aktuálny príklad homosexuálnych partnerstiev tvrdí, že multikulturalizmus ohrozuje tradičné kultúrne hodnoty Európy. Viaže rozvoj multikulturalizmu na rozvoj liberálneho myslenia a ľavicových tendencií v európskej kultúre a politike. Multikulturalizmus považuje za najväčšiu hrozbu euroatlantickej civilizácie v súčasnosti.

Nasledujúce otázky a úlohy slúžia na reflexiu procesu tvorby mentálnej mapy a na rozvoj schopnosti žiakov rozoznávať multikultúrnu situáciu.

### Otázky na reflexiu práce

- Čo bolo ťažšie – uvažovať o situácii v Rostocku alebo na Slovensku? Prečo?
- Zamyslite sa každý pre seba nad tým, ako individuálne vnímate multikulturalizmus. V čom vidíte jeho pozitívne a negatívne súvislosti? Porovnajte svoje vnímanie s tým, ku ktorému ste dospeli spoločne. V čom sú rozdiely a v čom podobnosti?

### Úlohy na rozpoznávanie multikultúrnej situácie

- Pomenujte všetky kultúry, ktoré sa vyskytujú vo vašom okolí (obec, štvrť, región a podobne).
- V ľubovoľných slovenských médiách nájdite zmienky o kultúrach, ktoré sa na Slovensku objavili v posledných dvadsiatich rokoch.
- Nájdite prejavy kultúrneho konfliktu medzi ľubovoľnými dvoma kultúrami, ktoré dnes žijú na Slovensku. Opíšte ich.

## B. Tvorba mentálnej mapy

1. Tvorbu mentálnej mapy začnite tým, že do stredu tabule (alebo veľkého papiera) napíšete slovo *multikulturalizmus*. Pokračujte kladením ďalších otázok. Odpovede na ne zapisujte v podobe jedno- až trojslovných hesiel okolo tohto centra v smere pohybu hodinových ručičiek tak, aby ste vždy každú odpoveď spojili čiarou s centrom. Vhodné je využívať pri tom rôzne symboly, značky a skratky, ktoré žiaci poznajú. Zásadne nepíšte celé vety, ale výstižné heslá, ktoré pripomenú celú odpoveď. Žiakom kladte otázky uvedené v ľavej časti tabuľky – otázky smerujú k rôznym aspektom pochopenia multikulturalizmu (multikultúrnej situácie). Vyzvite žiakov, aby si paralelne s vami robili vlastné poznámky do textu. V pravej časti tabuľky uvádzame pre učiteľa zmysel jednotlivých otázok.

Otázka	Zmysel otázky
Čo z multikultúrnej situácie v Rostocku, ako ju opísal G. Grass, stojí za to, aby ste si to <b>zapamätali</b> ?	<b>informácie</b> získané o multikulturalizme
Čo by ste chceli z tej situácie <b>priať</b> ?	<b>pozitívne hodnoty</b> multikulturalizmu
Čo by ste radi z tej situácie <b>odmietli</b> ?	<b>negatívne hodnoty</b> multikulturalizmu
Čo by ste z uvedenej multikultúrnej situácie <b>odporučili</b> svojim blízkym, na čo by ste ich radi upozornili?	zapojenie multikulturalizmu do našich <b>sociálnych vzťahov</b>
Čo môžu multikultúrne situácie <b>priniesť</b> vášmu okoliu/slovenskej spoločnosti?	vnímanie multikulturalizmu v <b>čase</b> , v histórii
Aký má multikulturalizmus zmysel <b>tu a teraz</b> ?	vnímanie súčasného zmyslu multikulturalizmu, v <b>súčasnej realite</b>
Doplňte <b>čokoľvek</b> , na čo som sa nepýtal/nepýtala.	priestor na <b>individuálne</b> vnímanie multikulturalizmu

Po zakreslení odpovedí na tieto otázky spolu so žiakmi a žiačkami hľadajte a rôznymi čiarami alebo symbolmi zakresľujeme súvislosti medzi jednotlivými bodmi, ako aj vzájomnú hierarchiu medzi odpoveďami.

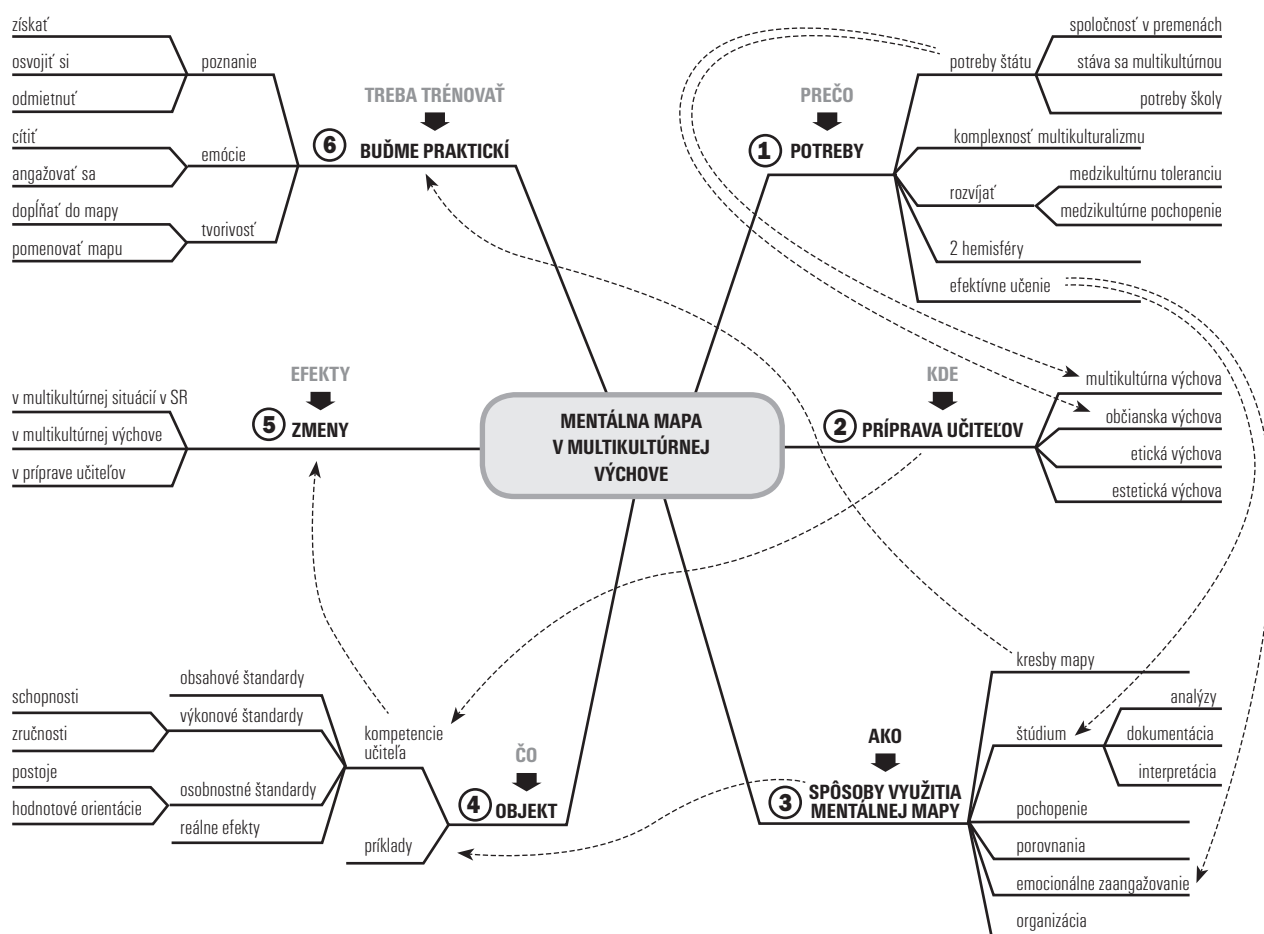
2. Po nájdení vzťahov medzi jednotlivými bodmi pokračujte v kladení otázok a odpovede zakresľujte rovnakým spôsobom ako doteraz. Táto druhá časť otázok smeruje k vnímaniu a chápaniu slovenskej situácie. Položte žiakom nasledujúce otázky a po zapísaní odpovedí s pomocou žiakov nájdite a zakreslite medzi nimi súvislosti a hierarchiu.

Otázka	Zmysel otázky
Ktoré z týchto prejavov multikulturalizmu môžeme sledovať na <b>Slovensku</b> , v regióne, meste, obci?	prechod k <b>našej</b> realite
Ktoré z nich majú formu <b>pokojného</b> spolunažívania a ktoré nie?	chápanie slovenskej <b>situácie</b>
Ktoré z nich majú formu kultúrneho <b>konfliktu</b> ?	<b>rozpoznanie</b> kultúrneho konfliktu

3. Nechajte žiakov mapu pomenovať – tak, aby ju názov vystihoval. Dosiahnete tým, že ju budú vnímať ako svoju vlastnú mapu.
4. Na záver nechajte žiakov diskutovať o celej mentálnej mape. Cieľom je reflektovať výsledok, ktorý na tabuli (na papieri) vznikol: sumarizujte rôzne aspekty multikulturalizmu (multikultúrnej situácie) a uvažujte o tom, ako a prečo sa multikulturalizmus často prevracia do kultúrneho konfliktu.

## Mentálna mapa – príklad pre učiteľa

Na lepšiu informáciu pre učiteľa uvádzame ukážku, ktorá hovorí o cieľoch a spôsoboch tvorby mentálnej mapy v multikultúrnej výchove.



## Mé století

Ako úplne obyčajný policajt si proti tomu bezmocný. Nie zásadne, pretože ešte pred niekoľkými rokmi, keď na Západ neprenikla ani myš a naše štátne orgány dodržiavali, čo sľúbili, že sa totiž postarajú o normalitu a o poriadok, neexistovalo päťsto, šesťsto holých lebiek, všetko pravicoví radikáli, medzi nimi ľudia s baseballovými pálkami, čo mlátia, prosté mlátia, len čo zazrú niekde sa mihnúť nejakého černocho. Nanajvyš sa trochu brblalo na účet Poliakov, čo sa sem vtierali a vykupovali všetko, čo sa dalo. Ale skutoční náckovia, prísne organizovaní, s ríšskou vlajkou a podobne, tí sa tu objavili až ku koncu, keď už aj tak nikde nebol poriadok a naši vedúci súdruhovia mali plné gate. Na Západe existovali už dávno, tam to bolo normálne. Ale keď sa to potom rozbehlo u nás, najprv v Hoyerswerde, a potom tu v Rostocku-Lichtenhagene, pretože Zberné ústredie pre azylantov, skrátene ESUA, a hneď vedľa ubytovňa pre Vietnamcov, išli susedným obyvateľom na nervy, boli sme aj my policajti dosť bez-

mocní, keď sa to rozbehlo, pretože nás bolo málo a nemali sme velenie, ktoré by to riešilo radikálne. Tiež sa hneď hovorilo: „To je typický Východ!“ a „Polícia sa prosté pozerala inde...“. No áno, také veci človek počul. Tvrdilo sa o nás, že s tými bitkármi tajne aj otvorene sympatizujeme. A iba teraz, keď v poslednom roku na druhej strane v Möllne horelo a boli tam traja mŕtvi, a nedávno zasa niekto v Solingene založil požiar a boli tam mŕtvi, tentoraz päť ľudí, teraz, keď si všade, ako hovoríme teraz – celonemecky, razí cestu teror a pomaly je to niečo normálne, teraz už nikto nehovorí: „To existuje len na Východe,“ aj keď u nás v Rostocku obyvateľstvo predtým skrz naskrz pracujúce, čo sa teraz vysporiadalo, nemecky povedané, obyvateľstvo je nezamestnané, obyvateľstvo, ktoré v zásade nikdy nič proti cudzincom nemalo, teraz dáva všeobecne najavo spokojnosť, pretože od tých bitiek sa ubytovne pre azylantov vyprázdnil, černosi a Vietnamci sú fuč, nie, nie fuč, ale niekde inde a už nebijú do očí.

Zdroj: Grass, G.: Mé století. Praha: Atlantis 1999. ISBN 80-7108-183-3, s. 269 - 270.

## Aké je náboženstvo únie?

Euroamerická civilizácia sa sekularizuje. Kresťanstvo prestáva určovať charakter spoločností, ktoré do rozhodujúcej miery vformovalo. Vlna sekulárneho liberalizmu provokuje konflikt s ich základmi, založenými na hodnotách a morálke spojených s kresťanstvom. Dôkazov je viac - stačí spomenúť udalosti posledných mesiacov.

### O ČOM SVEDČIA HOMOSEXUÁLNE SOBÁŠE

Španielsky parlament legalizoval homosexuálne sobáše a takéto právne normy už existujú v Belgicku a Holandsku. V Španielsku im navyše zákon umožnil adoptovať deti. Podobné iniciatívy sa objavujú aj v ďalších krajinách únie. Analogicky boj o uznanie homosexuálnych partnerstiev prebieha v jednotlivých štátoch USA. Je to nielen spor o pozíciu kresťanských inštitúcií v kultúrnom, hospodárskom a duchovnom živote, ale predovšetkým spor o budúcnosť civilizácie. Kde radikálny liberalizmus víťazí, tam sa mu postupne prispôsobujú zákony a mení sa morálka i politické prostredie.

Ľavica, ako aj radikálne liberálne prúdy vo všeobecnosti odmietajú náboženstvo ako také a spochybňujú historickú úlohu kresťanských cirkví. Zabúdajú pri tom na prínos katolíckej cirkvi, ktorá zabezpečila premostenie s antickou vzdelanosťou, kultúrou a zmyslom pre právo v období po zániku Rímskej ríše. Kresťanská teológia založila posvätnosť každého individua a priniesla myšlienku rozdelenia a obmedzenia moci. Pre historickú amnéziu, ktorá je priestorom strednej Európy vlastná, spomeňme, že to boli aj kresťanské cirkvi, ktoré v krajinách pod sovietskym jarmom mobilizovali občanov, nedovolili im rezignovať na politickú, náboženskú a ekonomickú slobodu a po zrútení komunizmu prispeli k budovaniu fungujúcej občianskej spoločnosti, ako i sociálneho a vzdelávacieho systému.

Pod vplyvom skompromitovania komunistických režimov a vytiezovania z charakteru rovnostárskej spoločnosti došlo aj k modifikácii ľavicovej ideológie. Tá sa priblížila k radikálnym liberálnym prúdom, spochybňujúcim tradičný obraz človeka a spoločenských inštitúcií - rodiny, náboženstva a rodovej diverzity - a našla si tak svoju „postmodernú agendu“ vyjadrenú v sekulárnom liberalizme, ktorého nástup so sebou nesie dosahy v dvoch rovinách - civilizačnej a politickej. Z pohľadu civilizačného je evidentné, že európske národy vymierajú, mimo manželstva sa rodí čoraz viac detí a zmysel pojmu rodina sa vyprázdňuje. S úpadkom tradičného vnímania rodiny je Európa vystavená demografickej implózií a vzrastajúcim imigračným tlakom.

### MULTIKULTURALIZMUS - NAJVÄČŠIA HROZBA

Je symptomatické, že spomínané politické prúdy vnímajú silný imigračný tlak z Turecka, Alžírsku a ďalších krajín pozitívne a vítajú trend, ktorý oslabuje vnímanie EÚ ako „kresťanského klubu“. Rétorika označujúca potraty ako právo voľby, požiadavku na svätenie žien za kňazov ako odbúravanie rodovej diskriminácie a boj za právo homosexuálov adoptovať deti ako výdobytok demokracie je v konečnom dôsledku proticivilizačná. Výsledkom je rastúca tolerancia k sebeckému individualizmu, náhodnému sexu a pôžitkárstvu, v horšom prípade kultúra zameraná proti životu - interrupcie a eutanázie. Je pozoruhodné, že ľavica a libe-

ráli hlásajú možnosť „voľby“ - ktorá v prípade základných etických otázok vedie k morálnemu relativizmu (otázka interrupcií) - a na strane druhej možnosť „voľby“ obmedzujú (otázka sociálnej zodpovednosti). Právo „voľby“ nie je pozitívne samo osebe - tak ako všetko, závisí od obsahu. Veď aj na začiatku korupcie či krádeže je nejaká „voľba“.

Syntéza liberalizmu a ľavicovej ideológie vyvrcholila v ideológii multikulturalizmu - najväčšej hrozbe západnej civilizácie 21. storočia. Multikulturalizmus ako uvažovanie, ktoré oponuje tvrdeniu, že by sa imigranti mali prispôbiť hostiteľskej kultúre, podmyva európske spoločnosti priamo v základoch. Etnické skupiny, ktoré sa v západných spoločnostiach neasimilovali a udržali si náboženskú i politickú lojalitu, zvyšujú riziko naplnenia tzv. nahradzovacej migrácie, ktorá by znamenala vystriedanie historických národov.

### VYTĽÁČANIE VÄČŠINY

V politickej rovine sekulárny liberalizmus mobilizuje pri ochrane „marginalizovaných a diskriminovaných“ skupín, a zároveň má tendenciu vytláčať „veriacu väčšinu“. Vyjadrovať kresťanské názory je minimálne rovnocenné s právom prezentovať sekularistické postoje, lebo náboženská diverzita a pluralita sú základom demokratickej spoločnosti. Prezentácia konzervatívnych morálnych postojov Rocca Buttiglioneho a následné stop, ktoré mu dala euroľavica ako kandidátovi na komisára, bolo výsmechom demokracii. V tomto zmysle sa rozdiel medzi Európou a USA ešte viac prehĺbil. Euroľavica sa neuspokojila s oddelením cirkví od štátu (ktoré prinieslo viaceré pozitíva) a zámerne spája túto otázku s oddelením náboženstva od spoločnosti, ktorú využíva ako prostriedok politického boja. Tento trend je v USA pomalší, keďže osídľovanie kontinentu a budovanie krajiny sa tu uskutočnilo prelínaním politiky a náboženských imperatívov, ktoré viedlo Tocquevillu k myšlienke, že „idey kresťanstva a idea slobody sú tak komplexne prepojené, že keby ste sa pokúsili oddeliť náboženstvo od americkej demokracie, zničili by ste demokraciu“.

Presne to sa momentálne v Európe deje a prispieva tomu i charakter bruselskej politiky, ktorá zužuje nazeranie na predstavu spoločnosti s jedným liberálnym prúdom, ktorý sám seba označuje za jediný neutrálny a všetkými akceptovateľný. Výsledkom je, že politické a kultúrne zjednocovanie Európy prebieha v konfrontácii s jej civilizačnými základmi. Prirodzená duchovná jednota Európanov si a priori nevyžaduje politickú unifikáciu. Naopak, umelá politická unifikácia riadená z Bruselu si vynucuje duchovnú jednotu, ktorú hľadá v náhradných ideológiách - multikulturalizme, sekulárnom liberalizme, genderovej ideológii atď.

Budovanie politického systému, spoločenských inštitúcií a snaha dobehnúť Západ v ekonomických parametroch po páde komunizmu u nás zatlačili do úzadia otázky etiky, morálky, politickej kultúry a postavenia náboženstva v spoločnosti. Podľa sociologických prieskumov 80 percent slovenských občanov odmieta zákon umožňujúci homosexuálne manželstvá. Dokazuje to, že slovenská spoločnosť je napriek posunu v poslednom desaťročí konzervatívna v základných otázkach, čo je spôsobené jej kresťanskými základmi. Nie je to hanba, ale skôr dobrý základ na to, aby sa naša spoločnosť postavila civilizačným výzvam a nepodľahla sekulárnemu liberalizmu bruselských elit, úradov a jurisdikcie.

## Definície

### Multikulturalizmus

- Multikulturalizmus je a) existencia viacerých odlišných kultúr vedľa seba, v rovnakom čase a priestore (napr. slovenská, maďarská a rómska v Košiciach) a proces komunikácie medzi nimi; b) politický program a ideológia budovania mierovej spolupráce odlišných kultúr (dlhé roky takto fungoval napríklad v Holandsku); c) ideálny stav mierového spolunažívania a spolupráce príslušníkov odlišných kultúr (napr. Slovákov, Nemcov, Maďarov, Židov a iných v Bratislave na začiatku 20. storočia); d) vedecká teória, ktorá vychádza z kultúrnej antropológie a analyzuje procesy komunikácie kultúr.
- Príčiny multikulturalizmu: globalizácia, regionalizácia, individualizácia, mobilita pracovnej sily, emigrácia, imigrácia, rast uvedomovania rôznych sociálnych skupín, uvedomovanie a uzákoňovanie ľudských práv.
- Obsahuje komunikáciu medzi kultúrami, v ktorej si príslušníci odlišných kultúr vymieňajú hodnoty, predmety a idey (napr. stav na Zakarpatskej Ukrajine medzi svetovými vojnami) a kultúrne konflikty (napr. diskusia o nosení moslimských šatiek vo Francúzsku v roku 2005).
- Vzniká vtedy, keď sa v jednom priestore stretne viacero sociálnych skupín – etník, subkultúr a podobne. Silná migrácia je častou príčinou vzniku multikulturalizmu. Vo svete existujú aj tzv. imigrantské štáty, ako napr. Kanada, USA, Austrália, ktoré sú silno multikultúrne.
- Funguje buď v podobe mierovej komunikácie (napr. Berlín), alebo v podobe konfliktov kultúrnych, politických aj vojenských (Blízky východ). Globalizácia ekonomiky rozširuje multikulturalizmus.
- Prejavuje sa veľkou pestrosťou správania, obliekania, jazykov, sviatkov a zvykov na relatívne malom priestore.
- Multikulturalizmus na sociálnej úrovni:
  - Ide o diverzifikáciu kultúr a ich stretávanie. Nanovo sa otvára problém jednoty ľudstva, pretože sa zdôrazňuje fakt kultúrnej rozmanitosti.
  - Kultúrna rozmanitosť sa najčastejšie vymedzuje ako rozdielnosť kultúr medzi väčšinou a menšinami. Kritériá na vymedzenie menšiny sú rôzne – etnické, historické, sociálne, jazykové, geografické, rodové, právne a podobne. Každé kritérium je relatívne.
  - Menšinová identita sa buduje cez konformnosť so skupinou, nesúhlas s väčšinou, odpor k väčšine alebo cez sebareflexiu príslušníkov menšiny.
- Multikulturalizmus na individuálnej úrovni:
  - Ústi do rastu a prezentácie predsudkov, stereotypov, alebo naopak, do otvorenosti voči novému a cudziemu.
- Multikultúrne situácie:
  - V multikultúrnej situácii sa jednotlivec dostáva vo vzťahu k iným kultúram do interkultúrneho konfliktu až do kultúrneho šoku.
  - Interkultúrny konflikt má rôzne podoby: etnocentrizmus, etnorelativizmus, xenofóbia, rasizmus. Riešenia interkultúrnych konfliktov zahŕňujú rôzne opatrenia s rôznymi sociálno-psychologickými dôsledkami: diskriminácia (pozitívna a negatívna), asimilácia, integrácia, „taviaci kotol“, genocída, segregácia (geto), kultúrny pluralizmus, multikultúrny idealizmus.

### Kultúrny konflikt

- Situácia, v ktorej príslušníci odlišných kultúr zápasia o získanie moci nad druhou kultúrou.
- Obsahuje zápas rôznych kultúr o prežitie alebo o získanie nadvlády jednej nad druhou.
- Vzniká vtedy, ak niektorá kultúra cíti ohrozenie svojej existencie, alebo ak niektorá kultúra získava veľkú politickú či vojenskú moc.
- Funguje a) ako asimilácia príslušníkov druhej kultúry (napr. tlak na minimalizovanie rómskej identity počas socializmu); niekedy sa ako politický program presadzuje v podobe „taviaceho kotla“, čo má byť spoločnosť, v ktorej sa rôzne kultúry rozplynú a vytvoria novú kvalitu (za taviaci kotol sa zvykli označovať USA), v realite však ide o asimiláciu; b) ako vzájomné rešpektovanie rôznych kultúr na báze spoločného právneho systému (tak bol budovaný právny systém v Holandsku).
- Prejavuje sa rôznym stupňom agresivity – od ohovárania, cez mediálne kampane až po ničenie prejavov druhej kultúry alebo zabíjanie jej nositeľov.

Názorové prúdy multikulturalizmu	
Prúd	Opis
<b>Konzervatívny multikulturalizmus/monokulturalizmus</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vychádza z tradícií <b>neokolonializmu</b>, <b>evolucionizmu</b> (všetky kultúry sú nižším vývojom štádiom euraoatlantickej civilizácie, a preto ich treba civilizovať) a z <b>vedeckého pozitivizmu</b> (existuje len jediná pravda, ktorú objavujú západní vedci, akékoľvek iné pohľady na svet sú primitívnymi poverami).</li> <li>Presvedčenie, že všetci by sa mali lepšie, keby prijali životné štandardy bielej strednej triedy – proklamovaným modelom spolupatričnosti je <b>asimilácia odlišných</b>.</li> <li><b>Rasistický paradox</b>: výzvu na asimiláciu nesprevádzajú opatrenia, ktoré by asimiláciu umožňovali, čo následne vedie k obvineniam, že odlišní nie sú schopní asimilácie, a preto si za diskrimináciu môžu sami – ide o „obviňovanie obetí“.</li> <li>Výrazná opozícia <b>my</b> (spravodliví, cnosní, schopní, pracovití) <b>verzus oni</b> (neschopní, neslušní, leniví, bezzáadoví, nebezpeční).</li> <li>Rozdúchavanie <b>strachu pred „inými“</b> a pred kultúrne pluralistickou politikou; ochrozenie „národných záujmov“.</li> </ul>
<b>Liberálny multikulturalizmus</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vychádza z tradícií <b>osvietenstva</b>, <b>racionalizmu</b> a <b>ideálov Veľkej francúzskej revolúcie</b>.</li> <li>Kladie dôraz na občiansku rovnosť pred zákonom (ktorá je spoločná pre všetkých ľudí) – <b>egalitarizmus</b>.</li> <li>Proklamovaným modelom spolupatričnosti je <b>integrácia odlišných</b>: verejná sféra funguje ako etnický a kultúrny neutrálne prostredie, kultúrne špecifika odlišných majú byť zachované len v ich súkromnom živote (francúzsky model).</li> <li>Sústreduje sa skôr na <b>jednotlivcov</b> než na skupiny.</li> </ul>
<b>Pluralistický multikulturalizmus</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Kladie dôraz na <b>odlišnosť</b>; <b>sociokultúrna rozmanitosť</b> sa chápe ako hodnota sama osebe, ako podmienka spoločenského vývoja.</li> <li>Proklamovaným modelom spolupatričnosti je <b>integrácia odlišných</b>, príslušníci rôznych sociokultúrnych skupín si zachovávajú svoje špecifiká, verejná sféra berie ohľad na ich skupinové identity, čo sa odráža aj v politických, sociálnych a ekonomických stratégiách štátu (britský model).</li> <li>Chce pestovať <b>multikultúrnu gramotnosť</b>: všetci majú poznať špecifika sociokultúrnych menšín, príslušníci menšín sa zasa majú orientovať v spoločenských mechanizmoch dominantnej kultúry.</li> </ul>
<b>Esenciálny multikulturalizmus</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vychádza z predpokladu, že každá sociokultúrna skupina má <b>nemenný súbor podstat/ esencií</b> – každá skupina má nemenné vlastnosti (napr. rasa, rod, národnosť sú dané biologicky).</li> <li>Kladie dôraz na „<b>autentickosť</b> a <b>čistotu</b>“ <b>utlačovaných skupín</b>.</li> <li>Má tendenciu <b>romantizovať utlačovaných</b>: chce pestovať „národnú hrdosť“ v marginalizovaných skupinách, zdôrazňuje ich „hrdinstvo a morálne kvality“, formuluje „dejiny útlaku“.</li> </ul>
<b>Kritický multikulturalizmus</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Zameraný proti: <b>modernisticko-pozitivistickým koncepciám</b> (proti konceptu jedného „pravdivého obrazu sveta“).</li> <li>Kladie dôraz na prekráčanie medziskupinových hraníc, zaoberá sa mechanizmami utvárania individuálnych a kolektívnych identít, <b>identitu</b> chápe ako <b>situácie podmienenú, medziskupinové hranice</b> sú výtvorom ľudských spoločstiev, sú <b>premenlivé</b> a možno ich preformulovať podľa nových spoločenských potrieb.</li> <li>Pedagogika sa usiluje o poctopenie vlastnej sociokultúrnej identity, a zároveň o jej relativizáciu.</li> <li>Snaží sa o <b>docenenie rozdielnosti a sociokultúrnej rozmanitosti</b>, a zároveň je verný <b>princípu egalitarizmu</b>.</li> <li>Proklamovaným modelom spolupatričnosti je <b>integrácia odlišných</b>: sociokultúrne odlišnosti a nedominantná kolektívna identita nie sú prekážkou účasti na všetkých aspektoch spoločenského života (politických, ekonomických, symbolických reprezentatívnych).</li> <li><b>Zastresujúca občianska identita</b> zahŕňa množstvo čiastkových sociokultúrnych identít, ktoré sa pestujú a podporujú, ak neodporujú princípom liberálneho občianskeho štátu.</li> <li><b>Kolektívne identity</b> nesmú brániť <b>individuálnej rovnosti</b> v rámci občianskej pluralitnej spoločnosti.</li> </ul>
<b>Negatíva/nebezpečenstvá</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Prehlihuje sociálne vylúčenie odlišných sociokultúrnych skupín – podporuje negatívne javy, ktoré však u „odlišných“ kritizuje.</li> <li>Upevňuje negatívne stereotypy a predsudky.</li> <li>Vedie k zhrňovaniu medziskupinovej atmosféry v spoločnosti, zvyšuje riziko konfliktu a násilných riešení, narušuje spoločenskú súdržnosť.</li> </ul>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>Dôraz na rovnosť vedie k tomu, že sociokultúrne rozdiely sa stávajú neviditeľnými a ignorujú sa; individuálna rovnosť sa zameria za rovnakosť.</li> <li>Predpokladá, že v liberálnom štáte sa môžu všetci uplatniť, a teda nie sú potrebné špecifické prístupy voči menšinám.</li> <li>Za tichú normu liberálnej spoločnosti sa považujú štandardy strednej triedy dominantnej kultúry – nevyšľosené zostávajú asimilačné tlaky na odlišných.</li> <li>Často sa stáva skôr len intelektuálnym postojom bielej strednej triedy.</li> <li>Oslavujú a prezentujú sa „tradičné“ marginalizovaných skupín (tance, jedlá, hudba), ale nespravodlivo marginalizované postavenie menšín sa ignoruje.</li> <li>Môže viesť k šíreniu pozitívnych, ale neadekvátnych stereotypov („Rómovia sú rodení muzikanti“ – podobne).</li> </ul>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>Pripisuje individuálom nemenné vlastnosti na základe kolektívnej príslušnosti – vhodné s rasistickými a extrémne nacionalistickými teóriami.</li> <li>Posilňuje vedomie unikátnosti či „morálnej nadradenosti“ marginalizovaných skupín – snahy o odpútanie sa od väčšinovej spoločnosti, nechota zúčastňovať sa na občianskom živote.</li> <li>Vedie k „rasizmu naruby“.</li> </ul>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>Snaží sa vedome reflektovať a minimalizovať riziká ostnatých prúdov.</li> </ul>

# 5. Predsudok

V multikultúrnej situácii, keď sa jednotlivец stretáva s nositeľom odlišnej kultúry a nepozná ho, často k nemu pristupuje na základe predsudkov, ktoré si o danej kultúre doteraz vytvoril.

## > Cieľová skupina

Žiaci posledných ročníkov základných škôl a žiaci stredných škôl

## > Metódy

Práca v skupinách, príprava v mimoškolskom prostredí, hranie rol – pantomíma a dialóg postáv, riadená diskusia

## > Čas

Príprava týždeň vopred a 2 x 45 minút

Aktivita je vhodná na hodiny náuky o spoločnosti, spoločensko-vedného seminára, občianskej výchovy, etickej výchovy.

## Postup

### A) Príprava na hodinu týždeň vopred:

1. Požiadajte žiakov, aby si všimli rozprávanie svojho okolia a skúšali odhadnúť, kedy sa v reči spolužiakov, priateľov, rodičov prejavuje odmietnutie druhých ľudí bez ich hlbšieho poznania.
2. Požiadajte ich, aby sa porozprávali s rodičmi o tom, čo označujú za predsudok a s akými predsudkami sa už stretli. Porovnajte ich vyjadrenie so svojimi skúsenosťami.

### B) Práca na prvej hodine:

1. Vyzvite žiakov, aby nahlas povedali, aké informácie zozbierali počas úlohy. Zapisujte ich na tabuľku. Vyberte niektoré z prejavov, ktoré ste zapísali – najlepšie také, ktoré môžete označiť za prejavy predsudkov. Pomenujte tieto predsudky.
2. Zadať žiakom, aby v skupinách – maximálne po štyroch – uvažovali:
  - ktoré z týchto prejavov sa vzťahovali na Rómov, bezdomovcov, černochoch, alebo boli zamerané proti Maďarom/Slovákum/Čechom, alebo proti komukoľvek – podľa regionálnych zvláštností – a ktoré z nich poznajú zo svojho okolia?
  - ako sa tieto predsudky prejavujú voči príslušníkom vybraného etnika či sociálnej skupiny? Ako sa predsudok prejaví vo vašom správaní a v situácii pri stretnutí?

3. Zadať skupinám, aby si pripravili pantomímu, ktorou zobrazia jednu zo situácií (každá skupina inú). Môžu si vybrať ľubovoľné rekvizity.
4. Jednotlivé skupiny pracujú 5 minút na príprave pantomímy.
5. Postupne každá skupina prezentuje svoju scénku.
6. Riadená diskusia v triede – žiaci opisujú, aké mali pocity vo svojej role, ostatní žiaci navrhujú iné podoby pantomímy, čím skúmajú iné prejavy daného predsudku.

### C) Práca na druhej hodine:

1. Na úvod krátko pripomeňte jednotlivé predsudky, ktoré žiaci prezentovali na predošlej hodine, a pocity, ktoré nadobudli počas pantomímy.
2. Jednotlivé skupiny si pripravujú slovné vyjadrenie situácie, ktorú prezentovali na predošlej hodine pantomímou – vytvoria dialóg. Cieľom dialógu je rečou vyjadriť kultúrny konflikt, v ktorom sa prejavuje predsudok. Žiakov vedte k tomu, aby sa snažili vylúčiť neverbálnu komunikáciu (mimiku a gestikuláciu) a pridživovali sa slov. Cieľom je odlíšiť verbálne a neverbálne prejavy predsudkov a viesť tak žiakov k ľahšiemu rozpoznavaniu predsudkov v reálnom živote.
3. Žiaci prezentujú dialóg.
4. Riadená diskusia v triede – vyzvite žiakov, aby opísali, v čom sa oproti pantomíme zmenili ich pocity, v ktorých momentoch im slová dodávali silu a v ktorých ich zraňovali, potom treba navrhnúť iné verzie dialógov, čím môžu skúmať ďalšie prejavy daného predsudku.
5. Záverečná riadená diskusia: Žiaci sumarizujú a učiteľ zapisuje na tabuľku alebo na veľký papier jednotlivé prezentované predsudky s ich mimickými a slovnými prejavmi, a pocitmi, ktoré u žiakov vyvolali.

Nasledujúce otázky a úlohy slúžia na reflexiu práce skupín, na uvedomenie si, ako sa predsudky prejavujú, a na uvedomenie si ich dôsledkov.

### Otázky na reflexiu práce

- Bolo ťažké/ľahké nájsť prejavy predsudkov? Podľa čoho ste ich rozoznávali?
- Bolo ťažké/ľahké odlíšiť verbálne a neverbálne prejavy predsudkov?

### Úlohy na reflexiu povahy a fungovania predsudkov

- Viete nájsť konkrétne prejavy predsudkov v správaní ľudí?
- Z čoho vyvierajú predsudky. Akú úlohu zohrávajú v našom každodennom živote?

## Definície

### Predsudok

Predsudok v multikulturalizme znamená, že príslušníkov inej kultúry odsudzujeme na základe nepodstatných, vonkajších znakov bez toho, aby sme ich poznali (napr. usudzovanie, že čeromsi sú menej civilizovaní ako belosi).

- Obsahuje hodnotenie bez poznania človeka.
- Prebieha ako bezprostredné, bezmyšlienkovité odmietnutie druhého človeka.
- Funguje v prostrediach poznačených skrytým alebo otvoreným kultúrnym konfliktom.
- Prejavuje sa komplikáciami v komunikácii, odmietaním spolupráce bez argumentov.
- Predsudok môže mať rôzne podoby – predsudok voči náboženstvu, voči farbe pleti, voči fyzickému vzhľadu, etnický predsudok a podobne. Na základe rôznych predsudkov hodnotíme človeka výlučne na základe jeho náboženstva, alebo farby jeho pleti, alebo na základe jeho národnosti a podobne.



# 6. Stereotyp

Medzikultúrnou komunikáciou najviac zatažujú stereotypy, pretože na rozdiel od predsudkov (viac-menej názorov) predstavujú komplexné postoje, a tie je veľmi ťažké meniť.

## AKTIVITA 1

### > Cieľová skupina

Žiaci posledných ročníkov základných škôl a žiaci stredných škôl

### > Metódy

Práca s fotografiami z periodickej tlače

### > Čas

45 minút – pri tvorivej triede však môžeme každej z dvoch úloh venovať samostatnú hodinu.

Aktivita je vhodná na hodiny náuky o spoločnosti, spoločensko-vedného seminára, občianskej výchovy, etickej výchovy, dejepisu, geografie, slovenského jazyka.

## Postup

### A) Príprava na hodinu vopred:

Žiaci dostanú dva týždne vopred za úlohu vyhľadávať v dennej tlači a v iných periodikách fotografie ľudí z iných kultúr. Mali by to byť cudzinci, obrázky z histórie, etnické menšiny na Slovensku, rôzne subkultúry a podobne. V zadaní musí byť výslovne uvedené, že to nemajú byť len fotografie krajín alebo vecí, ale musia na nich figurovať dobre rozoznateľní ľudia a nesmú to byť ľudia z kultúry, ktorá prevláda v triede, aby žiaci museli uvažovať o kultúre, ktorá je im viac-menej cudzia. Fotografie prinesú na hodinu.

### B) Práca na hodine:

1. Žiakov rozdeľte do skupín, maximálne po štyroch, podľa toho, z akých kultúr priniesli fotografie. Skupiny vytvorte tak, aby v nich boli fotografie tej istej kultúry (napr. skupina Rómovia, skupina skíni, skupina Američania, skupina africké domorodé kmene a podobne) alebo príbuzných kultúr (napr. skupina Američania a Francúzi, Španieli a Portugalci, Nóri a Švédí).

### Úloha – stereotypné hodnotenie inej kultúry

2. Žiaci dostanú za úlohu odpovedať na tieto otázky týkajúce sa fotografií:
  - Ako sú oblečení ľudia na fotografii? Prečo sú tak oblečení?
  - Čo robia ľudia na fotografii?
  - V akom prostredí sa pohybujú – myslíte si, že je to ich prirodzené prostredie?
  - Čím sa títo ľudia asi živia?
  - Ako títo ľudia asi trávia voľný čas?
  - Opíšte ich typický deň. (Toto je kľúčová úloha. Predošlé úlohy viedli len k tomu, aby sa žiaci sústredili na svoje fotografie a pozorne si ich prezreli. S touto úlohou budeme ďalej pracovať.)
3. Skupiny referujú o tom, ako si predstavujú typický deň ľudí na svojich fotografiách. Dbajte na to, aby všetci žiaci v triede vždy mali možnosť pozrieť si fotografie referujúcej skupiny.
4. Po každej prezentácii položte doplňujúce otázky, aby jednotlivé skupiny:

- vyjadrili dôvody, ktoré ich viedli ku konštrukcii určitého typického dňa;
  - povedali, odkiaľ majú informácie o danej kultúre, prípadne aké osobné skúsenosti majú s touto kultúrou;
  - uvažovali, ako sa ich informácie a skúsenosti s danou kultúrou prejaviť v jej hodnotení a v konštrukcii typického dňa;
  - uvažovali o prípadnej zmene svojho hodnotenia, ak by mali o „svojej“ kultúre také informácie, aké mala iná skupina o „vlastnej“ kultúre.
5. Po prezentácii všetkých skupín požiadajte celú triedu, aby žiaci opísali typický deň zo svojho života. Ich odpovede zapisujeme na tabuľu alebo veľký hárok papiera. Žiaci pravdepodobne zistia, že napriek veľkej podobnosti sa ich vlastné dni výrazne odlišujú. Cieľom tejto diskusie je priviesť žiakov k uvedomeniu si individuálnych rozdielov v trávení času, čo platí aj v takej relatívne homogénnej skupine, akú tvoria oni sami.
  6. Záverečnú diskusiu v triede vedte pomocou nasledujúcich (alebo podobných) otázok, ktoré pomáhajú **odhaľovať stereotypné vnímanie odlišných kultúr**:
    - Prečo ste viacerým ľuďom na vašich fotografiách prisúdili rovnaké trávenie času?
    - Ktoré z vašich informácií o týchto ľuďoch a ktoré z vašich skúseností s nimi vám pomôžu odhaliť ich odlišnosti?
    - Aké informácie by ste chceli mať, prípadne aké skúsenosti sú pre vás potrebné, aby ste mohli vystihnúť skutočnú povahu týchto ľudí?

### Úloha – stereotypné správanie

1. Žiaci zostanú v skupinách z predošlej aktivity a vyberú si jednu z fotografií v skupine, s ktorou budú ďalej pracovať.
2. V skupinách prediskutujú odpoveď na otázku:
  - Čo by ste ako prvé urobili, keby ste po prvýkrát stretli človeka na fotografii?
3. Skupiny referujú o tom, ako si predstavujú svoju reakciu na stretnutie s ľuďmi na svojich fotografiách. Dbáme na to, aby všetci žiaci v triede vždy mali možnosť pozrieť si fotografiu referujúcej skupiny.
4. Žiaci sa vrátia do skupín a diskutujú o tom, ako by sa správali k ľuďom na „svojej“ fotografii po roku pravidelného stretávania.
5. Skupiny referujú o výsledkoch svojej práce. Kladieme dôraz na to, aby vystihli prípadné rozdiely oproti správaniu pri prvom stretnutí.
6. Záverečnú diskusiu v triede vedíme pomocou nasledujúcich (alebo podobných) otázok, ktoré pomáhajú **odhaľovať stereotypné správanie vo vzťahu k odlišným kultúram**:
  - Aké boli dôvody na správanie, ktoré ste predpokladali pri prvom stretnutí?
  - Ktoré z vašich skúseností s týmito ľuďmi ovplyvnili vaše predpokladané správanie?
  - Ak sa zmenilo predpokladané správanie od prvého stretnutia, aké dôvody vás k tomu viedli?
  - Čo môžete urobiť pre to, aby nebolo vaše správanie stereotypné?

Nasledujúce otázky a úlohy slúžia na uvedomenie si vlastného stereotypného hodnotenia, na rozpoznanie mechanizmov vzniku stereotypov a na uvedomenie si spôsobov, ako sa im brániť.

## Otázky na reflexiu práce

- Ktorá časť úlohy bola najjednoduchšia a ktorá najťažšia?
- Prečo bolo jednoduché opísať ich oblečenie a ťažké skonštruovať ich typické trávenie času?
- V čom sa ľudia na fotografiách odlišujú od nás?
- Prečo ste ich takto hodnotili? Odkiaľ ste doteraz o nich získavali informácie? Je možné tieto informácie doplniť? Ako? Ako získavate skúsenosti s príslušníkmi iných kultúr? Čo môžete urobiť pre to, aby ste mali s nimi dostatok skúseností?
- V čom sa v skupinách odlišovalo vaše hodnotenie a prečo?

## Úlohy na reflexiu povahy a fungovania stereotypov

- Prečo ste pri fotografiách častejšie hodnotili viacerých ľudí rovnako a pri vás samých ste rozlišovali individuálne trávenie času?
- Ako by sa asi správali ľudia na fotografiách, keby sa s vami prvýkrát stretli?
- Nájdite v slovenských masmédiách (periodická tlač, televízne spravodajstvo a podobne) stereotypné hodnotenia ľudí z vašich fotografií.
- Skúste doplniť informácie z týchto masmédií, aby ste získali presnejší obraz o ľuďoch z vašich fotografií.
- Nájdite vtipy o príslušníkoch iných etníc, v ktorých sa odráža stereotypné hodnotenie.

## AKTIVITA 2

### > Ciele

- identifikovať stereotypy používané v médiálnych textoch a diskutovať o možnom dosahu ich šírenia na spoločnosť rôznych skupín ako aj na život jednotlivcov
- uvedomiť si rozšírenosť stereotypného nazerania v bežnom živote ako aj spôsoby jeho identifikovania prostredníctvom kritického čítania a interpretovania textov

### > Cieľová skupina

Žiaci posledných ročníkov základných škôl a žiaci stredných škôl

### > Čas

45 minút

### > Metódy

Obsahová analýza textu, diskusia

## Postup

Cvičenie pozostáva z dvoch častí: v prvej žiaci identifikujú problematické pasáže mediálnej správy a následne o nich spoločne diskutujú; v druhej časti sa sami usilujú o prepracovanie problematickej pasáže tak, aby už neobsahovala identifikovaný stereotyp.

## PRVÁ ČASŤ

### Interpretácia správy

1. Na ilustráciu stereotypného zobrazovania a argumentácie využite novinovú správu, ktorá je upravená do piatich verzí. Žiaci by na začiatku nemali tušiť, že existujú odlišné verzie textu. Každá verzia má úplne identické prvé dva odseky, v ktorých sa hovorí o poskytnutí šiestich počítačov s príslušenstvom a internetovým pripojením do každej školy v regióne. Jedinou podmienkou je zaradenie školy do siete, pričom počítače sú poskytnuté zdarma.

Rozdiely medzi verziami sú v treťom odseku, ktorý je určujúci pre identifikovanie stereotypov. Prvá až tretia verzia obsahujú pasáž, v ktorej citovaný riaditeľ školy rôznym spôsobom argumentuje proti zriadeniu triedy informatiky na škole. V každom odôvodnení možno identifikovať určitý stereotyp, avšak ich problematickosť je odstupňovaná. Štvrtá a piata verzia o probléme informujú nestereotypne, avšak s navzájom protichodnými závermi.

2. Žiaci a žiačky si vo dvojiciach prečítajú jednu verziu textu. Dbajte na to, aby jednotlivé skupiny mali odlišné verzie.
3. Žiaci dostanú jednoduchú inštrukciu: „Nájdite v texte pasáž alebo vyjadrenie, ktoré je z nejakého dôvodu problematické. Vyznačte si kľúčové výrazy. Zároveň si pripravte stručné odôvodnenie.“
4. Po prečítaní textu postupne vyzvite dvojice žiakov, aby prečítali kľúčové výrazy, ktoré sú podľa ich mienky problematické a zapíšu ich na tabuľu.
5. Diskutujte o dôvodoch vnímania niektorých výrazov alebo argumentácie ako problematických. Názorová konfrontácia by mala žiakom ukázať, ako môže rozdielny rozsah a obsah poskytnutých informácií a aj rozdiely v detailoch podmieniť vnímanie problému. Dôležitým aspektom diskusie by malo byť uvedenie si odlišnosti vnímania problému v prípadoch, keď je v texte uvedený etnický pôvod, oproti tým textom, v ktorých chýba. Napríklad uvedenie rómskeho pôvodu žiakov asociuje iné významové roviny ako uvedenie slovenskej národnosti, prípadne neuvedenie žiadnej národnosti v prípadoch, keď takáto informácia nie je nevyhnutná pre informovanie o udalosti či jave.

### Pomocné otázky k diskusií

- Aké sú rozdiely medzi tromi verziami správy? V čom sa odlišuje zdôvodnenie riaditeľa? (nízkym počtom žiakov, nedostatkom priestorov a učiteľov, etnickým pôvodom žiakov, kombináciou viacerých dôvodov)
- Ako tieto odlišnosti vplyvajú na vnímanie problému? V čom videli problém čitateľa rôznych verzí?
- Ktoré dôvody na nezavedenie predmetu informatiky, prípadne na odmietnutie počítačov považovali za akceptovateľné a prečo?
- Ktorý z dôvodov bol skrytý či otvorene založený na stereotype? Aký bol obsah tohto stereotypu?
- Aký bol rozdiel vo vnímaní problému medzi tými dvojicami, ktorých verzia obsahovala etnický pôvod a tými, ktorých text ho neobsahoval? Ako vplyvalo uvedenie rómskeho pôvodu na vnímanie problému?
- Aké reálne dôsledky môže mať stereotypné vnímanie? (diskutujte o možných dôsledkoch nezavedenia informatiky pre žiakov - aký vplyv môže mať neovládanie práce s počítačmi na uplatnenie v živote, ako rozhodnutie založené na stereotype v konečnom dôsledku obmedzuje rozvoj jednotlivcov, v tomto prípade žiakov)

### Poznámka k práci s textom:

V každej verzii možno ako problematické identifikovať rôzne pasáže, v závislosti od hĺbky kritického čítania. Dôvody sú preto vždy diskutabilné, a preto vhodné na konfrontáciu odlišných názorov a perspektív. Problematickosť môže vyplývať zo samotných vyjadrení – zo spôsobu argumentácie, no aj zo spôsobu novinárskeho spracovania. V poslednom odseku všetkých troch verzí je obmenený spôsob argumentácie riaditeľa, ktorý možno vnímať ako problematický svojím stereotypným nazeraním, aj keď vždy z iného dôvodu.

- A. V prvej verzii riaditeľ školy zdôvodňuje nemožnosť zriadiť triedu informatiky nedostatkom pedagogického personálu. Aj keď

tento fakt môže byť pravdivý, možno ho vnímať aj ako problematický. Nemusí byť totiž dostatočným dôvodom na odmietnutie počítačov. Riaditeľova dodatočná argumentácia sa zakladá na zdanlivo neškodnom stereotype o hravosti detí. Jeho neškodnosť je však v danom kontexte iba zdanlivá, pretože riaditeľovo rozhodnutie prakticky znemožňuje naučiť sa ovládať počítač tým žiakom, ktorí by o to prejavili záujem vo voľnom čase, prípadne s externým lektorom, keďže škola doteraz nemala žiaden počítač. Problematickosť argumentu spočíva v tom, že táto možnosť sa vôbec neberie do úvahy.

Kľúčové výrazy sú: „nemáme učiteľa informatiky“, „stačil by nám jeden, možno dva počítače s nainštalovanými hrami, aby sa žiaci pohrali“.

- B.** Druhá verzia je o čosi komplikovanejšia, keďže kombinuje objektívne fakty so zjavným etnickým stereotypom. Argument je problematický na jednej strane preto, že nízky počet žiakov a chýbajúce priestory, podobne ako v prvej verzii, nemusia byť ešte sami osebe dostatočným dôvodom na odmietnutie zdarma poskytnutých počítačov. Napríklad možnosť využitia náhradných priestorov v obci nie je vôbec spomenutá. Avšak problematickosť argumentácie spočíva najmä v uvádzaní etnického pôvodu žiakov. Oproti prvej verzii tak stereotyp detskej hravosti získava ďalší význam práve vďaka etnicite, pričom stereotypné je paušálne vnímanie zaostalosti rómskych žiakov. Keďže počet žiakov či chýbajúce priestory nie sú dostatočnými dôvodmi, je to práve etnický stereotyp, ktorý poskytuje dodatočné zdôvodnenie rozhodnutia. Kľúčové výrazy sú: „všetci do jedného sú Rómovia“, „dohromady máme len 34 žiakov“, „nemáme priestory“.

- C.** V tretej verzii je síce spomenutý nízky počet žiakov, avšak hlavným dôvodom odmietnutia počítačov je etnický stereotyp o zaostalosti rómskych žiakov. Ak by to tak nebolo, riaditeľ by ho nemusel spomínať a odvolal by sa výlučne na nedostatočný počet žiakov. Nepripravenosť žiakov pritom môže byť objektívnym faktom v danej škole, spôsobom podania však evokuje paušálne tvrdenie – stereotyp – ktorý sa vzťahuje na všetkých rómskych žiakov bez rozdielu.

Kľúčový výraz je: „všetci do jedného sú Rómovia“.

Interpretácie nie sú jediné možné, ani jediné „správne“. Ilustrujú rôznorodé nazeranie na text a problematickosť argumentácie. Žiaci však môžu na základe odlišných kritérií hodnotenia v texte identifikovať aj iné pasáže. Zároveň určité pasáže môžu byť problematické pre niektoré dvojice a úplne bezproblémové pre iné. Takáto situácia je prirodzená a poskytuje dobrý podklad na diskusiu.

## DRUHÁ ČASŤ

Zatiaľ čo prvá časť cvičenia bola zameraná na kritické čítanie textu a tréning schopnosti identifikovať stereotypy, v druhej časti majú žiaci možnosť vyskúšať si samotné písanie novinovej správy. Verzie 4 a 5 sú iba pomocné, a nie jediné „správne“. Slúžia len ako ilustratívny podklad pre učiteľa. Obe verzie vynechávajú problematické vyjadrenie riaditeľa, no zatiaľ čo štvrtá verzia poukazuje na možné problémy, piata sa zameriava na pozitíva projektu (možnosť otvoriť triedy informatiky aj na školách, na ktorých to doteraz nebolo možné), pričom možné problémy nespomína.

## Postup

1. Na základe výstupov z predošlej diskusie žiakov vyzvite, aby sa vcítili do roly novinára, ktorý má za úlohu preformulovať problematické vyjadrenia riaditeľa do neproblematickej podoby.
2. Nechajte žiakov prečítať svoje formulácie a diskutujte o zmenách, ktoré v texte urobili.

## Pomocné otázky k diskusii

- Do akej miery môže novinár „upravovať“ vyjadrenia? (parafrázovanie, nepoužívanie hanlivých výrazov)
- Ako možno predchádzať reprodukovaniu stereotypného nazierania v médiách? (uvádzať viaceré príklady, kombinovať pozitívne a negatívne javy – poukazovať na chyby vo fungovaní systému, nehľadať chyby u ľudí na základe ich skupinovej príslušnosti)
- Mal by novinár citovať aj také myšlienky, ktoré priamo podnecujú k neznašanlivosti či rasizmu? (možnosť distancovať sa od podobných názorov, informovanie o postojoch bez priamych citácií urážlivých výrokov)

**Poznámka:** Diskusia by mala smerovať k uvedomeniu si nevyhnutnosti kritického čítania textu či sledovania médií, ktoré možno dosiahnuť používaním viacerých zdrojov, overovaním informácií, vytváraním kritického odstupe od textu, neprisudzovaním vlastností len na základe príslušnosti k určitým skupinám.

spracoval Peter Drál

## Definície

### Stereotyp

- V multikulturalizme stereotyp:
  - a) znamená, že príslušníkov inej kultúry hodnotíme stále rovnakým spôsobom len na základe ich vonkajších alebo nepodstatných znakov, alebo na základe nedostatočných informácií (napr. považovať všetkých Palestínčanov za teroristov). Ide o zafixovaný obraz, ktorý ovplyvňuje správanie a postoje;
  - b) štandardné a opakujúce sa správanie, pri ktorom človek reaguje rovnakým spôsobom v odlišných situáciách.
- Obsahuje opakované, nereflektované a rovnaké hodnotenie, rovnaký opakovaný postoj (napr. Nemci sú precízní) alebo rovnaké správanie („s Maďarmi nediskutujem“).
- Prejavuje sa ako opakovanie rovnakého hodnotenia, postoja alebo správania voči druhým ľuďom (napr. „bojím sa Albáncov, lebo sú mafiáni“).
- Funguje v medzikultúrnej komunikácii, hlavne v situácii neistoty (neviem, čo si mám myslieť o človeku predou mnou, ale viem, že pochádza z Londýna, tak ho stereotypne označím za chladného Angličana; myslím si, že Maďari vždy ubližovali Slovákom, preto odmietam s týmto Maďarom komunikovať).
- Prejavuje sa opakovaním tých istých argumentov, tých istých slov v hodnotení, rovnakým označovaním rôznych ľudí („ale veď Nemci vyvražďovali Židov“) alebo tými istými činmi („on je homosexuál, určite má HIV, radšej sa ho nedotknem“).

**1.**

## Počítače na školách

Do konca roka by mala každá škola obdržať šesť počítačov s prístupstvom a pripojením na internet. Program, ktorý odštartoval prevádzkovateľ telefónnej siete na Slovensku v súčinnosti s ministerstvom školstva, má byť povzbudením pre školy a pedagógov na ceste moderného vzdelávania. Ako sme však mali možnosť presvedčiť sa, nie všetky školy budú vedieť využiť výdobytky modernej doby infoveku.

Podľa hovorca spoločnosti jediným kritériom na poskytnutie šesťice počítačov do školy je, aby bola škola súčasťou siete škôl. V praxi to teda bude znamenať, že počítače dostanú všetky školy, aj tie, ktoré, ako tvrdia ich riaditelia, ani nevedia čo s nimi.

„Šesť počítačov? Pane Bože, čo s nimi?“, usmial sa riaditeľ Základnej školy v Malých Lúčkach. Hoci škola v súčasnosti neďisponuje žiadnym počítačom, otvorí triedu informatiky je podľa riaditeľa nemožné.

„Nemáme učiteľa informatiky, preto neprípadá do úvahy vytvoriť takýto predmet. Stačil by nám jeden, možno dva počítače s nainštalovanými hrami, aby sa žiaci pohrali,“ tvrdí riaditeľ.

**2.**

## Počítače na školách

Do konca roka by mala každá škola obdržať šesť počítačov s prístupstvom a pripojením na internet. Program, ktorý odštartoval prevádzkovateľ telefónnej siete na Slovensku v súčinnosti s ministerstvom školstva, má byť povzbudením pre školy a pedagógov na ceste moderného vzdelávania. Ako sme však mali možnosť presvedčiť sa, nie všetky školy budú vedieť využiť výdobytky modernej doby infoveku.

Podľa hovorca spoločnosti jediným kritériom na poskytnutie šesťice počítačov do školy je, aby bola škola súčasťou siete škôl. V praxi to teda bude znamenať, že počítače dostanú všetky školy, aj tie, ktoré, ako tvrdia ich riaditelia, ani nevedia čo s nimi.

„Šesť počítačov? Pane Bože, čo s nimi?“, usmial sa riaditeľ Základnej školy v Malých Lúčkach. Hoci škola v súčasnosti neďisponuje žiadnym počítačom, otvorí triedu informatiky je podľa riaditeľa nemožné.

„Dohromady máme len 34 žiakov a všetci do jedného sú Rómovia. Neprípadá do úvahy vytvoriť tento predmet, pretože na to nemáme priestory. Stačil by nám jeden, možno dva počítače s nainštalovanými hrami, aby sa žiaci aspoň pohrali,“ tvrdí riaditeľ.

**3.**

## Počítače na školách

Do konca roka by mala každá škola obdržať šesť počítačov s prístupstvom a pripojením na internet. Program, ktorý odštartoval prevádzkovateľ telefónnej siete na Slovensku v súčinnosti s ministerstvom školstva, má byť povzbudením pre školy a pedagógov na ceste moderného vzdelávania. Ako sme však mali možnosť presvedčiť sa, nie všetky školy budú vedieť využiť výdobytky modernej doby infoveku.

Podľa hovorca spoločnosti jediným kritériom na poskytnutie šesťice počítačov do školy je, aby bola škola súčasťou siete škôl. V praxi to teda bude znamenať, že počítače dostanú všetky školy, aj tie, ktoré, ako tvrdia ich riaditelia, ani nevedia čo s nimi.

„Šesť počítačov? Pane Bože, čo s nimi?“, usmial sa riaditeľ Základnej školy v Malých Lúčkach. Hoci škola v súčasnosti neďisponuje žiadnym počítačom, otvorí triedu informatiky je podľa riaditeľa nemožné.

„Dohromady máme 34 žiakov a všetci do jedného sú Rómovia. Neprípadá do úvahy vytvoriť predmet informatiky. Stačil by nám jeden, možno dva počítače s nainštalovanými hrami, aby sa aspoň pohrali,“ tvrdí riaditeľ.

**4.**

## Počítače na školách

Do konca roka by mala každá škola obdržať šesť počítačov s prístupstvom a pripojením na internet. Program, ktorý odštartoval prevádzkovateľ telefónnej siete na Slovensku v súčinnosti s ministerstvom školstva, má byť povzbudením pre školy a pedagógov na ceste moderného vzdelávania. Ako sme však mali možnosť presvedčiť sa, nie všetky školy budú vedieť využiť výdobytky modernej doby infoveku.

Podľa hovorca spoločnosti jediným kritériom na poskytnutie šesťice počítačov do školy je, aby bola škola súčasťou siete škôl. V praxi to teda bude znamenať, že počítače dostanú všetky školy, aj tie, ktoré, ako tvrdia ich riaditelia, ani nevedia čo s nimi.

Na niektorých školách poskytnutie počítačov neumožní vytvorenie tried informatiky. Takýmto prípadom je aj škola v Malých Lúčkach, ktorú navštevuje iba 34 žiakov. Aj keď doteraz nemajú žiadnu skúsenosť s prácou na počítači či s internetom, pre nízky počet študentov trieda nemôže byť zriadená.

**5.**

## Počítače na školách

Do konca roka by mala každá škola obdržať šesť počítačov s prístupstvom a pripojením na internet. Program, ktorý odštartoval prevádzkovateľ telefónnej siete na Slovensku v súčinnosti s ministerstvom školstva, má byť povzbudením pre školy a pedagógov na ceste moderného vzdelávania.

Podľa hovorca spoločnosti jediným kritériom na poskytnutie šesťice počítačov do školy je, aby bola škola súčasťou siete škôl. V praxi to teda bude znamenať, že počítače dostanú všetky školy, aj tie, ktoré ich už majú.

Na niektorých školách však poskytnutie počítačov umožní vytvorenie tried informatiky, ktoré doteraz nebolo možné. Takýmto prípadom je aj škola v Malých Lúčkach, na ktorej sú všetci (34) žiaci Rómovia a doteraz nemajú žiadnu skúsenosť s prácou na počítači či s internetom.

# 7. Rasizmus

Jednu z najhorších podôb kultúrnych stereotypov predstavuje rasizmus. Ide o komplexný postoj a často máva za dôsledok praktické opatrenia, ktoré vedú k diskriminácii iných sociálnych skupín.

## > Cieľová skupina

Žiaci posledných ročníkov základných škôl a žiaci stredných škôl

## > Metódy

Práca s predstavami, expertná skupina

## > Čas

45 minút, časť triedy sa pripraví vopred  
Aktivita je vhodná na hodiny náuky o spoločnosti, spoločenskovedného seminára, občianskej výchovy, etickej výchovy.

## Postup

Na hodine budete používať termíny ako „typický“, „bežný“, „normálny“. Na úvod hodiny žiakov upozorníte, že témou hodiny budú stereotypy v našom myslení, a preto budeme pracovať so slovami, ktoré vyjadrujú aj podporujú stereotypy – na záver hodiny ich však objasníme. Preto je aj nevyhnutné nechať si na záver hodiny čas na vyhodnotenie takýchto termínov, aby sme v konečnom dôsledku ich používaním stereotypy neprehľbovali.

1. Týždeň vopred oslovte v kabinete, mimo triedy piatich žiakov s touto úlohou: Do budúcej hodiny vyhľadajte vo svojom okolí, na internete, v knižnici, rozhovormi s rodičmi, priateľmi či známymi informácie o obyvateľoch indonézskeho pralesa, o živote súčasných texaských kovbojov, o vzťahu muža a ženy v islamských krajinách Stredného východu, o každodennom živote obyvateľov buša v Kongu a o každodennom živote rôznych skupín Rómov na Slovensku. Požiadajte ich, aby sa s výsledkami svojej práce zatiaľ nezdôverovali svojim spolužiakom, ale aby si ich priniesli na ďalšiu hodinu. V priebehu týždňa sa informujte, či majú k dispozícii dostatok rôznorodých a komplexných zdrojov.
2. Na ďalšej hodine rozdeľte triedu do 5 skupín, pričom vopred oslovených žiakov do týchto skupín nezačleňujte.
3. Požiadajte žiakov, aby si v jednotlivých skupinách predstavili „typického obyvateľa indonézskeho pralesa“, „typického kovboja“, „typické arabské manželstvo“, „typický každodenný život domorodých obyvateľov Konga“ a „typický deň slovenského Róma“.
4. Skupinám postupne zadávame úlohy: napíšte v skupine svoju

predstavu o tom, čo si títo ľudia obliekajú, čo jedia, ako vyzerá ich rodina, v akých príbytkoch bývajú a podobne.

5. Žiakov oslovených vopred posadte bokom a požiadajte ich, aby si v podobnom duchu pripravili prezentáciu svojej domácej úlohy.
6. Skupiny budú prezentovať výsledky svojej práce.
7. Po prezentácii všetkých piatich skupín prezentujú v rovnakom poradí zozbierané informácie vopred oslovení žiaci.
8. V záverečnej diskusii reflektujte:
  - Ako sa odlišovali predstavy nepoučené informáciami v skupinách od informovaných predstáv vopred oslovených žiakov?
  - Z akých poznatkov a informačných zdrojov čerпали skupiny pri opise?
  - Aké stereotypné vnímanie jednotlivých obyvateľov prezentovali rôzne skupiny?
  - V ktorých prípadoch sa stereotypné vnímanie cudzincov viaže na ich fyzické charakteristiky (farba pleti, výška, črty tváre a pod.)
9. V záverečnej diskusii žiakov vedte k tomu, aby si uvedomovali nezmyselnosť označovania ľudí za „typických“ či „bežných“ a k tomu, že takéto výrazy nútia vyjadrovať stereotypné vnímanie iných. Reflektujte, ako sa naše hodnotenie druhých môže zmeniť, ak máme dostatok informácií a uvedomujeme si stereotypné vnímanie.

Otázky a úlohy slúžia na reflexiu práce a na uvedomenie si rôznych podôb rasizmu.

## Otázky na reflexiu práce

- Na základe čoho ste uvažovali o charaktere vašich „typických“ ľudí? Odkiaľ ste doteraz získavali informácie o nich? Je možné tieto informácie doplniť? Ako? Ako získavate skúsenosti s príslušníkmi iných kultúr? Čo môžete urobiť pre to, aby ste mali s nimi dostatok skúseností?
- Prečo sa výsledky práce skupín odlišovali od opisov vopred pripravených spolužiakov?
- Ako vaše chápanie odlišných rás ovplyvnilo vašu prácu?

## Úlohy na reflexiu rôznych podôb rasizmu

- Nájdite v slovenských masmédiách (periodická tlač, televízne spravodajstvo a podobne) rasistické výroky o príslušníkoch inej rasy.
- Nájdite v histórii rôzne prejavy rasizmu – pri osídľovaní amerického kontinentu, pri anglickej koloniálnej nadvláde v Indii, počas druhej svetovej vojny a podobne.
- Zistite, čo hovorí slovenské právo o rasisticky motivovaných trestných činoch.

## Definície

### Rasizmus

- Znamená posudzovanie iných ľudí na základe ich farby pleti a iných fyzických charakteristík. Spravidla ústi do odsudzovania, vlastnej rase však prisudzuje pozitívne kvality.
- Obsahuje opakované, stereotypné hodnotenie druhého človeka na základe jeho rasovej príslušnosti („Rómovia sú špinaví“, „černosi sú dobrí muzikanti“). Môže byť uvedomované, ale aj neuvedomované.
- Prebieha ako opakovanie rovnakého hodnotenia správania druhých ľudí, pričom nerešpektuje iné súvislosti, situácie, resp. nehodnotí rovnako to isté správanie u príslušníkov inej rasy („je šetrný – pravdaže, veď je Žid“).
- Funguje v medzikultúrnej komunikácii, ale aj mimo nej ako neadekvátna obrana pred neznámym alebo pred ohrozením (napr. nepodanie ruky Rómovi, odmietanie spolupráce s černochochom).
- Prejavuje sa vyjadrením odsúdenia, alebo podporou či priamym iniciovaním opatrení na diskrimináciu („Židov treba vystáňovať do Izraela“).

# 8. Diskriminácia - rovnosť príležitostí

Rôzne formy podceňovania a negatívneho stereotypného hodnotenia iných kultúr väčšinou ústia do diskriminácie nositeľov týchto kultúr.

## AKTIVITA 1

### > Cieľová skupina

Žiaci posledných ročníkov základných škôl a žiaci stredných škôl

### > Metódy

Interpretácia umeleckého diela, práca s Ústavou Slovenskej republiky a s periodickou tlačou

### > Čas

45 minút

Aktivita je vhodná na hodiny náuky o spoločnosti, spoločensko-vedného seminára, občianskej výchovy, etickej výchovy.

## Postup

1. Na hodinu si vopred pripravte články z periodickej tlače, ktoré píšú o bezdomovcoch a konkrétnych podobách chudoby na Slovensku. Rozmnožte báseň B. Kenellyho *Kamene* a pripravte si aj tie časti z Ústavy Slovenskej republiky, ktoré hovoria o zamedzení akejkoľvek diskriminácii v SR – Prvý oddiel, čl. 12 - 25.
2. Triedu rozdeľte do skupín po štyroch žiakoch. Do každej skupiny dajte dva články z periodickej tlače a jeden článok z Ústavy Slovenskej republiky.
3. Požiadajte žiakov, aby si prečítali články z periodickej tlače a interpretovali osudy ľudí na základe článku z Ústavy. Vyzvite ich, aby hľadali, či sa pri týchto ľuďoch porušujú niektoré z ľudských práv vyjadrených v pridelených článkoch Ústavy.
4. Skupiny prezentujú výsledky svojej práce. Ostatné skupiny priamo reflektujú, či v ich článkoch Ústavy nie sú ďalšie ľudské práva, ktoré sa porušujú pri prezentovaných osudoch.
5. V triede rozprúdte diskusiu o tom, aké opatrenia by sme mali zaviesť, aby sa tieto skupiny dostali na rovnakú ekonomickú a spoločenskú úroveň so svojím okolím. Na záver diskusie stručne sumarizujte, že tieto opatrenia môžu byť politické, právne, sociálne, ekonomické, vzdelávacie a iné. Na každé z nich uveďte jeden príklad.
6. Do každej skupiny dajte text básne *Kamene*.  
**Interpretácia ukážky:** Báseň jednoduchým spôsobom ukazuje, ako môže strach z neznámeho človeka, o ktorom sme presvedčení, že nám môže ublížiť, viesť k jeho priamej diskriminácii. Vykresľuje situáciu, keď sa človek stane obeťou diskriminácie nie vlastnou vinou. Dôsledkom diskriminácie môže byť až fyzický útok.
7. Vyzvite žiakov, aby sa v skupinách pokúsili opísať postavenie Nellie Mulcahy v spoločnosti a ako ju asi vnímajú iní ľudia. Snažte sa viesť diskusiu tak, aby uvažovali:
  - o dôsledkoch jej postavenia,
  - o dôsledkoch biedy,
  - o dôsledkoch vylúčenia človeka zo spoločnosti.
8. Hľadajte so žiakmi podobné príklady z ich okolia.

9. V spoločnej diskusii celej triedy uvažujte, aké ľudské práva boli pri Nellie Mulcahy porušované, ako bola diskriminovaná a prečo.
10. Vyzvite žiakov, aby sa zamysleli, či boli sami niekedy diskriminovaní a či vo svojom blízkom okolí poznajú ľudí, ktorí boli nejakým spôsobom diskriminovaní – pre oblečenie, správanie, pre odlišnú farbu pleti.
11. V diskusii preberte spôsoby diskriminácie v týchto prípadoch – ako sa diskriminácia prejavovala, ako sa správali iní ľudia.
12. Vedte žiakov k tomu, aby uvažovali o dôsledkoch, kam takáto diskriminácia vedie – ako sa menia šance týchto ľudí do budúcnosti – možnosť ďalej sa vzdelávať, získať zamestnanie, navštevovať príbuzných, cestovať a podobne.

Otázky a úlohy slúžia na uvedomenie si rôznych spôsobov diskriminácie a spoznanie základov právneho stavu v Slovenskej republike.

## Otázky na reflexiu práce

- Čo bolo zložitejšie – opísať diskrimináciu ľudí z článkov, alebo diskrimináciu postavy z básne? Prečo?
- Ako by sa podľa vás mali zachovať deti k Nellie Mulcahy?

## Úlohy na reflexiu fungovania diskriminácie

- Skúste opísať konkrétne podoby diskriminácie, keby sa nedodržiavali jednotlivé články Ústavy Slovenskej republiky: Ako by ste mohli byť vy diskriminovaní? Ako by mohli byť diskriminované jednotlivé skupiny obyvateľov na Slovensku?
- O akých konkrétnych podobách diskriminácie v iných krajinách ste počuli?
- K akým dôsledkom v živote jednotlivca alebo skupiny môže viesť diskriminácia?
- Čo by ste urobili, ak by ste sa ocitli v podobnej situácii?
- Čo by ste pre týchto ľudí urobili ako poslanci obecného zastupiteľstva/ako predseda vlády?

## Definície

### Diskriminácia

- Ide o porušovanie ľudských práv jednotlivca alebo skupiny ľudí na základe ich špecifických charakteristík. Väčšinou diskriminuje politicky silnejšia alebo početne väčšia skupina obyvateľstva (väčšina) politicky slabšiu alebo početne menšiu skupinu (menšinu).
- Obsahuje konkrétne právne a politické opatrenia, aby sa menšine zamedzil prístup k niektorým životným príležitostiam (napr. obmedzené volebné právo, nosenie Dávidovej hviezdy).
- Prebieha ako uplatňovanie násilných opatrení (napr. sústredenie Židov do geta).
- Funguje v situácii nadvlády jednej sociálnej skupiny nad druhou.
- Prejavuje sa tým, že menšina nemá možnosť vstupovať do všetkých oblastí spoločenského života.

### Dočasné vyrovnávacie opatrenia

- Súbor politických, ekonomických, vzdelávacích, sociálnych, právnych a iných opatrení na to, aby sa sociálnej skupine, ktorá je dlhodobo zanedbaná v sociálnej, kultúrnej a ekonomickej oblasti, pomohlo dostávať sa na úroveň ostatných skupín v spoločnosti.
- Obsahuje konkrétne opatrenia, aby sa menšina v krátkodobom alebo dlhodobom horizonte vyrovnala väčšine (napr. rómsky asistent učiteľa). Všetky opatrenia sú len dočasné.
- Realizujú sa ako dočasné zvýhodňovanie v určitých oblastiach života.

## Kamene

Jej meno vykrikovali matky,  
volajúce domov rozšantené deti.

„Nellie Mulcahy! Nellie Mulcahy!  
Ak hneď nepôjdeš domov,  
odnesie ťa vo veľkom vreci!“

Jej meno, to bol strach,  
strach plodil poslušnosť,  
až kým sa v jeden deň ozaj nezjavila –  
neškodná stvora, ktorá vliekla vrece.  
Keď sa to roznieslo, deti sa zhrčili  
a vo chvíli  
začali sledovať úbohú tuláčku –  
desať, dvadsať, tridsať, štyridsať.  
Počet im dodal odvahu,  
hoci, ale o tom nevedeli,  
bola Nellie oveľa bojzlivejšia  
ako najbojzlivejšie z nich.  
Zo dva razy sa obzrela  
na posmelenú svorku  
a začalo sa ozývať –

„Nellie Mulcahy! Nellie Mulcahy!  
Len na ňu, na bosorku!“

Prvé dieťa hodilo kameň,  
druhé to zopakovalo po ňom,  
a vzápätí tí malí netvori  
zúrivo kameňovali tú,  
ktorej menom bol strach.  
Keď klesla skrvavená na zem  
a skučala tam ako zbité šteňa,  
neodradilo ich to od besnenia,  
zúrivo hádzali kamene.  
No zrazu prestali, zmätene  
pozreli na seba, na tú ženu,  
ležiacu na zemi, roztrasenú,

a po jednom  
sa tratia v diali.

Je ticho. Ticho je.  
Už boli hodené všetky skaly

a popri plotoch svojej viny  
Kainove deti domov odchádzali.

Sama  
sa zviechala zo zeme  
s prítmenými stonmi starena  
a krivkala preč poľnou cestou,  
na chrbte terigajúc vrece,  
bolestou celá skrivená.

A medzi ňou a deťmi  
obludné stelesnenie strachu –  
hora kamenia.

## AKTIVITA 2: UROB KROK VPRED

Všetci ľudia sú si rovní, ale niektorí sú si rovnejší ako iní. V tomto cvičení si účastníci vyskúšajú, aké to je byť niekým iným v spoločnosti, v ktorej žijú. Cvičenie sa zameriava na problematiku sociálnej nerovnosti ako častého zdroja diskriminácie a vylúčenia (exklúzie), empatie a jej hraníc.

### > Veľkosť skupiny

10 - 30

### > Čas

60 minút

### > Ciele

- Podnecovať empatiu voči ľuďom iným ako sme my sami
- Viac si uvedomovať existujúcu nerovnosť príležitostí v spoločnosti
- Napomáhať pochopeniu možných individuálnych dôsledkov príslušnosti k určitej sociálnej menšine alebo kultúrnej skupine

### > Pomôcky

Kartičky s rolami

Otvorený priestor (chodba, veľká miestnosť alebo v prírode)  
Kazetový magnetofón alebo CD prehrávač a jemná/relaxačná hudba

### > Príprava

Cvičenie si pozorne prečítajte. Prezrite si zoznam *Situácie a udalosti* a upravte ho podľa potreby skupiny, s ktorou pracujete. Pre každého účastníka a účastníčku vyhotovte jednu kartičku s rolou. Pripravte si kópiu (prispôsobeného) zoznamu (ručný prepis alebo fotokópiu), postrihajte ho na prúžky a každý prúžok zložte na polovicu.

## Postup

1. Navodte pokojnú atmosféru s jemným hudbným podfarbením, alebo študentov a študentky požiadajte, aby boli v tichosti.
2. Každému dajte náhodne jednu kartičku s rolou. Povedzte im, aby si kartičku ponechali a nikomu ju neukazovali.
3. Vyzvite študentov, aby si posadali (najlepšie na dlážku) a aby si prečítali svoje kartičky s rolami.
4. Následne ich požiadajte, aby sa vcítili do svojich rolí. Môžete im pomôcť otázkami. Po každej otázke urobte pauzu, aby účastníci mali dostatok času zamyslieť sa a vytvoriť si vnútorný obraz samých seba a svojho života v pozícii osoby, ktorú majú uvedenú na svojej kartičke:
  - Aké bolo vaše detstvo? V akom dome ste bývali? Aké hry ste sa hrali? Akú prácu vykonávali vaši rodičia?
  - Aký je váš každodenný život dnes? Kde sa stretávate s ľuďmi? Čo robievate doobeda, poobede a večer?
  - Aký je váš životný štýl? Kde bývate? Koľko zarábate mesačne? Čo robievate vo voľnom čase? Čo robíte na dovolenke?
  - Čo vás teší a z čoho máte strach?
5. Požiadajte ich, aby sa v absolútnej tichosti zoradili do radu vedľa seba (ako na štartovacej čiare).
6. Povedzte im, že im prečítate zoznam rôznych situácií a udalostí. Vždy, keď na prečítaný výrok môžu odpovedať „áno“, spravia krok vpred. V opačnom prípade musia zostať stáť na svojom mieste.

7. Začnite čítať situácie. Po prečítaní každého výroku urobte krátku pauzu, aby účastníci mohli vykročiť vpred a poobzerať sa okolo, aby si uvedomili vlastnú pozíciu vo vzťahu k ostatným.
8. Na záver účastníkov požiadajte, aby si každý uvedomil svoju konečnú pozíciu. Prejdite k spoločnému rozboru, kým ešte stoja v priestore. Požiadajte každého zvlášť, aby povedal, v akej je role. Opýtajte sa, čo sa dialo počas cvičenia a aký z neho majú pocit.
9. Posadajte si do kruhu a diskutujte o otázkach, ktoré sa počas cvičenia vynorili, a o tom, čo sa prostredníctvom nich naučili.

## Otázky na diskusiu:

1. Ako sa cítili tí, ktorí mohli, resp. nemohli urobiť krok vpred?
2. Kedy si tí, ktorí robili kroky vpred často, všimli, že ostatní nena-  
predujú tak rýchlo ako oni?
3. Mal niekto pocit, že boli aj také okamihy, keď sa nerešpektovali ich ľudské práva?
4. Dokázali by ste uhádnuť, kto akú rolu hral? (V tejto časti diskusie môžu účastníci odhaliť svoje roly.)
5. Do akej miery bolo pre vás ľahké, resp. ťažké zahrať jednotlivé roly? Ako ste si predstavili osobu, ktorú ste hrali?
6. Bolo toto cvičenie v určitom zmysle zrkadlom spoločnosti? V akom?
7. Ktoré ľudské práva sa vzťahujú k jednotlivým rolám? Môže niekto z vás povedať, že jeho práva boli porušené, alebo že si ich nemo-  
hol uplatniť?
8. Aké by mohli byť prvé kroky, ktorými by sme mohli začať riešiť problematiku nerovnosti v spoločnosti?

## Tip

Ak budete cvičenie robiť v prírode, dbajte na to, aby vás všetci účastníci počuli, najmä ak budete pracovať s veľkou skupinou! Môžete si prizvať pomoc na sprostredkovanie vašich pokynov.

Na začiatku cvičenia, keď sa účastníci budú musieť vziť do svojej roly, sa môže stať, že vám niektorí povedia, že toho veľa nevedia o živote človeka, ktorého by mali zahrať. Môžete ich upokojiť, že na tom až tak nezáleží a posmeľte ich, aby v čo najväčšej miere využívali svoju fantáziu.

Sila tohto cvičenia spočíva v tom, že účastníci na vlastné oči vidia narastajúci rozdiel medzi jednotlivými postavami. Najmä na konci cvičenia, keď je medzi tými, ktorí vykračovali vpred, a tými, ktorí väčšinou zostávali stáť, markantný rozdiel. Tento účinok môžete ešte posilniť, ak jednotlivé roly upravíte tak, aby odzrkadľovali reálny život jednotlivých účastníkov. Pri upravovaní jednotlivých rolí dbajte na to, aby krok vpred mohol urobiť iba minimálny počet účastníkov (t. j. tí, ktorí môžu na otázky odpovedať „áno“). To platí aj v prípade veľkej skupiny, keď budete musieť vytvoriť viac rolí.

Počas rozboru a vyhodnotenia je dôležité zistiť aj to, odkiaľ majú účastníci poznatky o postave, ktorú hrali. Majú v tomto ohľade osobné skúsenosti, alebo vychádzali z poznatkov získaných z iných zdrojov (noviny, knihy, vtipy)? Sú si istí, že informácie a predstavy, ktoré majú o danej postave, sú spoľahlivé? Pritom môžete účastníkov uviesť aj do problematiky fungovania stereotypov a predsudkov.

Toto cvičenie je mimoriadne vhodné na to, aby sme prepjili rôzne kategórie práv (občianske/politické a sociálne/ekonomické/kultúrne práva) a ich uplatňovanie. Problém biedy a sociálneho vylúčenia nie je iba problémom formálnych práv – hoci problém sociálneho vylúčenia sa dotýka napríklad aj utečencov a žiadateľov o azyl. Problematické je veľmi často práve praktické uplatňovanie už zakotvených práv.



## Variácie

Jedným zo spôsobov, ako vyvolať čo najviac myšlienok a nápadov a prehĺbiť u účastníkov pochopenie tejto problematiky, je pracovať najprv v malých skupinkách a potom účastníkom dať priestor, aby sa o svoje nápady a myšlienky podelili s ostatnými v rámci veľkej skupiny. V prípade, že sa rozhodnete pre takýto postup, je takmer nevyhnutné zabezpečiť si asistentov. Vyskúšajte si túto metódu tak, že druhú časť rozboru, keď sa už odhalili jednotlivé roly, zrealizujete v malých skupinkách. Účastníkov požiadajte, aby preskúmali, kto má v spoločnosti, v ktorej žijú, menej a kto viac šancí a príležitostí, a aké prvé kroky by sa mohli a mali urobiť v záujme toho, aby sa odstránili neakceptovateľné nerovnosti. Ďalšou alternatívou môže byť, že účastníkov požiadate, aby si vybrali jednu z postáv a položili si otázku, čo by sa dalo urobiť - čiže aké povinnosti a zodpovednosti majú oni samotní, komunita a vláda voči tejto osobe.

## Návrhy na pokračovanie

V závislosti od spoločenského kontextu, v ktorom pracujete, si môžete medzi účastníkov pozvať na besedu predstaviteľov skupín obhajujúcich záujmy určitých kultúrnych alebo sociálnych menšín. Zistíte, za čo práve bojujú a ako by ste im v tom mohli vy alebo mladí ľudia pomôcť. Takéto osobné stretnutie by bolo vhodnou príležitosťou aj na to, aby ste poukázali na niektoré predsudky a stereotypy, ktoré sa počas diskusie vynorili, a prehodnotili ich.

Cvičenie upravené podľa:

COMPASS - A Manual on Human Rights Education with Young People, Council of Europe 2001, slovenské vydanie: Ministerstvo školstva Slovenskej republiky 2007

### Situácie a udalosti

Nasledujúce situácie nahlas prečítajte. Po prečítaní každej situácie dajte účastníkom čas na to, aby urobili krok vpred a aby sa poobzerali okolo seba a videli, ako ďaleko sa dostali v porovnaní s ostatnými.

1. Nikdy ste nemali žiadne vážne finančné ťažkosti.
2. Máte slušné bývanie s telefónom a televízorom.
3. Máte pocit, že spoločnosť, v ktorej žijete, akceptuje váš jazyk, náboženstvo a kultúru.
4. Máte pocit, že váš názor na spoločenské a politické otázky zaväži a že vašej mienke sa venuje dostatočná pozornosť.
5. Ľudia sa na vás obracajú o radu v rozličných otázkach.
6. Nemáte strach z toho, že vás zastavia policajti.
7. Viete, kam sa máte v prípade potreby obrátiť o radu a pomoc.
8. Nikdy ste sa necítili diskriminovaný kvôli svojmu pôvodu.
9. Svoje sociálne a zdravotné požiadavky máte primerane zabezpečené.
10. Raz za rok môžete odcestovať na dovolenku.
11. Môžete si k sebe na večeru pozvať priateľov.
12. váš život je zaujímavý a do budúcnosti sa dívate optimisticky.
13. Máte pocit, že môžete študovať a vykonávať povolanie, ktoré ste si vybrali.
14. Nemáte obavy z toho, že by vás mohli prenasledovať alebo napadnúť na ulici alebo v médiách.
15. Môžete sa zúčastniť celoštátnych aj miestnych volieb.
16. Najdôležitejšie náboženské sviatky môžete osláviť so svojou rodinou a blízkymi priateľmi.
17. Môžete sa zúčastniť na medzinárodnom seminári v zahraničí.
18. Aspoň raz za týždeň môžete ísť do kina alebo divadla.
19. Nemáte obavy o budúcnosť svojich detí.
20. Aspoň raz za tri mesiace si môžete kúpiť nové šaty.
21. Môžete sa zamilovať do osoby, ktorú si sami vyberiete.
22. Máte pocit, že spoločnosť, v ktorej žijete, oceňuje a uznáva vaše odborné schopnosti.
23. Môžete používať Internet a využívať ho vo svoj prospech.

<b>Ste slobodná nezamestnaná matka</b>	<b>Ste arabské moslimské dievča žijúce s hlboko nábožensky založenými rodičmi</b>
<b>Ste dcéra riaditeľa miestnej banky. Študujete ekonómiu na vysokej škole</b>	<b>Ste 19-ročný syn lesníka v odľahlej dedinke v horách</b>
<b>Ste vojakom armády a vykonávate povinnú vojenskú službu</b>	<b>Ste postihnutý mladý muž, ktorý sa dokáže pohybovať iba pomocou vozíčka</b>
<b>Ste 17-ročná rómska dievčina, ktorá neukončila základnú školu</b>	<b>Ste prostitútka v stredných rokoch</b>
<b>Ste nezamestnaný učiteľ v krajine, ktorej štátny jazyk plynulo neovládate</b>	<b>Ste 24-ročný utečenec z Afganistanu</b>
<b>Ste ilegálny prisťahovalec z Mali</b>	<b>Ste prezidentom strany – politickej mládežníckej organizácie (ktorej „materská“ strana je teraz pri moci)</b>
<b>Ste synom čínskeho prisťahovalca, ktorý má prosperujúcu reštauráciu rýchleho občerstvenia</b>	<b>Ste dcérou amerického veľvyslanca v krajine, kde teraz bývate</b>
<b>Ste majiteľkou úspešnej firmy pre dovoz a vývoz</b>	<b>Ste robotník z továrne na topánky na dôchodku</b>
<b>Ste priateľom mladej umelkyne, ktorá je závislá od heroínu</b>	<b>Ste 22-ročná lesbička</b>
<b>Ste modelkou afrického pôvodu</b>	<b>Ste 27-ročný muž, bezdomovec</b>

## 9. Stručný slovník multikultúrnej výchovy

**Afirmatívna akcia** – Pozri vyrovnávacie opatrenia.

**Akultúrácia** – Prijatie prvkov inej ako vlastnej kultúry pod vplyvom kontaktu s ňou.

**Alternatívna kultúra** – Kultúra určitej sociálnej skupiny, ktorá odmieta dominantnú kultúru, alebo sa k nej stavia do opozície.

**Asimilácia** – Začlenenie menšinovej kultúry do väčšinovej takým spôsobom, že príslušníci menšinovej kultúry si osvoja väčšinovú. Mnohokrát sa uskutočňuje pod mocenským tlakom väčšinovej kultúry.

**Civilizácia** – Stupeň vývoja ľudskej spoločnosti, keď sa rozvíjajú mestá ako urbanistické celky a zložitejšie technológie ako koleso, kanalizácia a pod.

**Diskriminácia** – Porušovanie ľudských práv človeka na základe jeho individuálnych charakteristík alebo skupinovej príslušnosti.

**Dominantná kultúra** – Kultúra väčšinovej časti spoločenstva alebo kultúra skupiny s najväčšou mocou/vplyvom.

**Enkultúrácia** – Osvojovanie si kultúry vlastného spoločenstva v procese socializácie.

**Etnicita** – Súhrn znakov charakteristických pre etnikum.

**Etnikum** – Spoločenstvo ľudí, ktoré má podobné fyziologické, kultúrne, historické a geografické charakteristiky. Na rozdiel od národa je pre príslušnosť k etniku dôležité aj pokrvné príbuzenstvo.

**Etnocentrizmus** – Politické, hodnotové alebo kultúrne preferovanie určitého etnika na úkor ostatných, vnímanie ostatných len z pohľadu vlastného etnika.

**Etnorelativizmus** – Názor alebo postoj, ktorý považuje všetky etniká za rovnocenné.

**Gender** (vysl. džender) – Pozri rod.

**Genocída** – Systematické a väčšinou cieľavedomé vyvražďovanie príslušníkov iného etnika alebo národa.

**Globálna výchova** – Súbor výchovných cieľov a postupov, ktoré smerujú k formovaniu globálneho povedomia.

**Integrácia** – Zapojenie príslušníkov určitej kultúry do života inej kultúry pri vzájomnom zachovaní kultúrnych odlišností.

**Interkultúrna spoločnosť** – Pozri multikultúrna spoločnosť.

**Interkultúrna výchova** – Pozri multikultúrna výchova.

**Interkultúrne kompetencie** – Súbor vedomostí, zručností a postojov, ktoré umožňujú človeku tolerovať a chápať odlišné kultúry, ako aj spolunažívať s nimi.

**Kontrakultúra** – Pozri alternatívna kultúra.

**Konzervatívna kultúra** – Kultúra, ktorá sa snaží o zachovanie tradičných vzorcov správania a o tvorbu kultúrnych artefaktov v tradičnom duchu. Ťažšie prijíma prejavy nového životného štýlu.

**Kultúra** – Súhrn ľudských činností, predmetov, inštitúcií, ideí a hodnôt, ktoré sú vlastné určitému spoločenstvu. Prenáša sa z generácie na generáciu sociálnym učením, nie genetickým kódom.

**Kultúrna diskriminácia** – Súbor opatrení, ktoré bránia rovnocennému uplatneniu inej kultúry v živote spoločenstva, prípadne obmedzujú jej možnosti sebvýjadrenia.

**Kultúrna globalizácia** – Kultúra, ktorá je mocensky, ekonomicky alebo mediálne silnejšia, šíri svoje hodnoty v celosvetovom meradle.

**Kultúrna identita** – Komplexná predstava o vlastných kultúrnych zvláštnostiach a o svojom zaradení do určitého kultúrneho spoločenstva. Vyrastá z kultúrneho povedomia.

**Kultúrna separácia** – Existencia odlišných kultúr vedľa seba, pri ktorej jednotlivé kultúry v zásade medzi sebou nekomunikujú. Spravidla je výsledkom aktivity väčšinovej kultúry, ktorá izoluje menšinovú.

**Kultúrna tradícia** – Výber z predmetov, hodnôt a ideí, ktoré určité spoločenstvo doteraz vytvorilo a považuje ich za predchodcov svojej súčasnej kultúry.

**Kultúrna zmena** – Vznik, transformácia alebo zánik kultúry.

**Kultúrne dedičstvo** – Pozri kultúrna tradícia.

**Kultúrne povedomie** – Nereflektovaná predstava o príslušnosti k určitej kultúre. Jeho reflektovanou podobou je kultúrna identita.

**Kultúrne vzorce** – Naučené a opakujúce sa spôsoby správania a hodnotenia sveta, ktoré sú vlastné určitej kultúre. Neopakujú sa tak mechanicky ako kultúrne stereotypy.

**Kultúrny** – a) Vzťahujúci sa na kultúru. b) Hodnotený ako pozitívny z hľadiska noriem určitej kultúry.

**Kultúrny fundamentalizmus** – Názor alebo postoj, ktorý považuje vlastnú kultúru za výnimočnú. Cíti sa oprávnený hodnotiť iné kultúry zo svojho hľadiska.

**Kultúrny imperializmus** – Presadzovanie hodnôt vlastnej kultúry politickou, vojenskou, mediálnou alebo ekonomickou silou mimo vlastného územia.

**Kultúrny izolacionizmus** – Uzavretie kultúry do seba a obmedzenie komunikácie s inými kultúrami. Objavuje sa často v situácii ohrozenia. Môže byť dobrovoľný aj vynútený.

**Kultúrny konflikt** – Situácia, v ktorej sa príslušníci rôznych kultúr snažia presadiť vo vzájomnej komunikácii a spolužití.

**Kultúrny pluralizmus** – Spolužitie viacerých kultúr, v ktorom si kultúry zachovávajú svoju autonómiu a komunikujú ako rovnocenné celky.

**Kultúrny predsudok** – Hodnotenie príslušníkov inej kultúry na základe nepodstatných, zväčša vonkajších charakteristík.

**Kultúrny relativizmus** – Názor alebo postoj, ktorý hodnotí odlišné kultúry ako rovnocenné, pretože každú považuje za unikátnu.

**Kultúrny stereotyp** – a) Opakujúce sa hodnotenie príslušníkov inej kultúry rovnakým spôsobom na základe niekoľkých charakteristík a bez hlbšieho poznania. b) Štandardné a opakujúce sa kultúrne správanie a vnímanie sveta človekom, ktoré sa prejavuje v určitej sociálnej skupine. Oproti kultúrnym vzorcom sú schematickejšie a opakujú sa bez ohľadu na povahu situácie.

**Kultúrny šok** – Prudké prekvapenie pri stretnutí s odlišnou kultúrou, ktorú nepoznáme alebo jej nerozumieme.

**Lokálna kultúra** – Pozri miestna kultúra.

**Marginálna kultúra** – Kultúra sociálnych skupín žijúcich na okraji spoločnosti.

**Majorita** – Pozri väčšina.

**Medzikultúrna komunikácia** – Výmena ideí, predmetov, hodnôt, informácií a významov medzi odlišnými kultúrami.

**Menšina (minorita)** – Početne, mocensky alebo ekonomicky slabšie spoločenstvo v určitom čase a priestore.

**Miestna kultúra** – Kultúra charakteristická pre konkrétnu sociálnu vrstvu či skupinu v istom regióne, alebo pre určitý menší región.

**Minorita** – Pozri menšina.

**Monokultúrna spoločnosť** – Spoločnosť, ktorá je nositeľom len jednej kultúry a neprejavujú sa v nej menšinové kultúry či subkultúry.

**Multikulturalizmus** – a) Existencia odlišných kultúr v jednom čase a priestore. b) Komunikácia medzi rozdielnymi kultúrami. c) Politický program budovania spolužitia a spolupráce kultúr. d) Ideálny stav mierového spolunažívania rôznorodých kultúr.

**Multikultúrna (interkultúrna) spoločnosť** – Spoločnosť, v ktorej spolunažíva viacero odlišných kultúr. Predpona multi- zdôrazňuje pestrosť kultúr, predpona inter- zdôrazňuje ich spoluprácu.

**Multikultúrna (interkultúrna) výchova** – Súbor výchovných cieľov, opatrení, postupov a činností, ktoré vedú k medzikultúrnej tolerancii a spolupráci. Predpona multi- zdôrazňuje, že výchova sa venuje podpore rôznorodosti kultúr, predpona inter- zdôrazňuje, že rozvíjame spoluprácu medzi kultúrami.

**Multikultúrny človek** – Predstava, že súčasný človek môže prechádzať z kultúry do kultúry a neustále meniť svoju kultúrnu identitu.

**Nacionalizmus** – Prisudzovanie vyššej hodnoty charakteristikám a hodnotám vlastného národa, jeho nekritické uprednostňovanie pred inými národmi.

**Národ** – Historicky vzniknuté a uvedomelé spoločenstvo, pre ktoré sú charakteristické niektoré z nasledujúcich spoločných znakov (prípadne viaceré) – jazyk, náboženstvo, územie, história, kultúrna tradícia, kultúrna identita a podobne. Zvykne sa odlišovať štátny národ (občania konkrétneho štátu), kultúrny národ (ľudia spojení kultúrou) a etnický národ (ľudia so spoločným pôvodom).

**Nekultúrny (nekultúrnosť)** – Hodnotený ako záporný z hľadiska noriem určitej kultúry.

**Patriotizmus** – Hrdosť na svoj národ, vlasť, spoločenstvo, kultúru pri rovnocennom hodnotení iných kultúr.

**Politická korektnosť** – Postoj, spôsob správania a vyjadrovania, ktorý za každých okolností rešpektuje odlišnosť partnera, avšak nezdôrazňuje ju.

**Pozitívna diskriminácia** – Pozri vyrovnávacie opatrenia.

**Rasizmus** – Odsudzovanie príslušníkov inej rasy len na základe farby ich pleti alebo iných fyzických charakteristík.

**Rasová diskriminácia** – Súbor opatrení a činností, ktoré vedú k odsúvaniu rasovo odlišných skupín alebo ich príslušníkov na okraj spoločnosti.

**Rod** – Kategória odlišujúca sociálne roly muža a ženy, ich charakteristiky a vzorce správania, ako sa vyvinuli v kultúrnej histórii.

**Segregácia** – Oddelenie určitej sociálnej skupiny s jej kultúrou od dominantnej kultúry. Spravidla ide o oddelenie priestorové, ktoré so sebou prináša aj obmedzenie príležitostí na plnohodnotný kultúrny a spoločenský život.

**Spolužitie kultúr** – Existencia kultúr vedľa seba v rovnakom čase a priestore.

**Spôsob života** – Pozri životný štýl.

**Subkultúra** – Menšinová kultúra v určitom spoločenstve, ktorá je spojená s určitou sociálnou skupinou v rámci tohto spoločenstva. Má vlastnú identitu, životný štýl a vonkajšie prejavy (napr. módu, hudbu).

**Šalátová misa** – (alternatíva k „taviacemu kotlu“) odkazuje na predstavu, že príslušníci rôznych kultúr a skupín môžu medzi sebou rovnoprávne koexistovať a spoluvytvárať kultúrne rôznorodú spoločnosť.

**Taviaci kotol** – Predstava, že príslušníkov menšinovej kultúry možno začleniť do väčšinovej tak, že sa obidve kultúry navzájom obohacujú, pričom vznikajú nové kvality spoločnej kultúry.

**Transkulturalizmus** – Vzájomné prieniky rôznych kultúr, vzájomná výmena ideí a hodnôt, pri ktorej sa jednotlivé kultúry navzájom menia a obohacujú.

**Väčšina (majorita)** – Početne, mocensky alebo ekonomicky silnejšie spoločenstvo v určitom čase a priestore.

**Vlastenectvo** – Pozri patriotizmus.

**Vyrovňavacie opatrenia (afirmatívna akcia, starším termínom – pozitívna diskriminácia)** – Súbor politických, právnych, ekonomických, sociálnych, vzdelávacích a kultúrnych opatrení, ktoré dočasne a čiastočne zvýhodňujú príslušníkov menšiny s cieľom napraviť zväčša historicky podmienené znevýhodnenie určitej skupiny.

**Xenofóbia** – Strach z cudzej a neznámej kultúry, prípadne z jej nositeľov.

**Životný štýl** – Súhrn spôsobov správania, zvykov, komunikácie, sebvýjadrenia, ktoré sú charakteristické buď pre určitú sociálnu skupinu (životný štýl spoločenstva), alebo pre jednotlivca (individuálny životný štýl). Vzniká a formuje sa v kultúrnej histórii a počas individuálnej enkulturácie.

# Literatúra, ktorá prehľbuje chápanie pojmov multikultúrnej výchovy

BARŠA, P.: Politická teorie multikulturalizmu. Brno: CDK, 1999. ISBN 80-85959-47-X.

COMPASS - Príručka pre výchovu k ľudským právam, Rada Európy 2001. Slovenské vydanie: Ministerstvo školstva Slovenskej republiky 2007.

FALTÝN, J.: Multikulturní andragogika. Praha: FF UK, b. r. Online: < [www.varianty.cz](http://www.varianty.cz) >.

Interkulturní vzdělávání: vybrané pojmy a teorie. Příručka pro pedagogy. Praha: Člověk v tísni 2005.

KOŠŤÁLOVÁ, H. (ed.): Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu. Praha: Kritické myšlení, Člověk v tísni 2005.

MISTRÍK, E.: Slovenská kultúra v multikulturalizme. Nitra: PdF UKF 2005. ISBN 80-8050-909-3.

MISTRÍK, E. – HAAPANEN, S. – HEIKKINEN, H. – JAZUDEK, R. – ONDRUŠKOVÁ, N. – RÄSÄNEN, R.: Kultúra a multikultúrna výchova. Bratislava: Iris 1999. ISBN 80-88778-81-6.

My a ti druhí. Příručka pro multikulturní výchovu a vzdělávání na základní škole. Praha: MKC 2003. ISBN 80-239-2099-5.

Reforma multikulturního vzdělávání. Manuál pro učitele základních škol. Praha: Partners Czech 2003.

Sociální a kulturní antropologie. Praha: SÚ AV ČR 1993. ISBN 80-901424-1-9.

